

Tartu Ülikool

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Üldkeeleteaduse osakond

Küsimuse ja küsilause moodustamine eesti viipekeeles

Magistritöö

Jari Pärigma

Juhendajad PhD Renate Pajusalu, PhD Liivi Liiholm

Tartu 2020

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. KÜSIMUS JA KÜSILAUSE	7
1.1. EESTI KEELE KÜSIMUS JA KÜSILAUSE	7
1.2. VIIPEKEELTE KÜSIMUS JA KÜSILAUSE	11
2. EESTI VIIPEKEELE FONOLOOGIA JA MORFOLOOGIA	19
2.1. EESTI VIIPEKEELE FONOLOOGIA	19
2.2. EESTI VIIPEKEELE MORFOLOOGIA	23
3. MEETOD JA VALIM	27
4. KÜSIMUS JA KÜSIVIIPED EESTI VIIPEKEELES	30
4.1. ÜLDKÜSILAUSED EESTI VIIPEKEELES	31
4.2. ERIKÜSILAUSED EESTI VIIPEKEELES	35
4.2.1. ÜHE KÜSIVIIEGA KÜSILAUSE	36
4.2.1.1. KÜSIVIIBE KÜSILAUSE ALGUSES	37
4.2.1.2. KÜSIVIIBE KÜSILAUSE KESKEL	38
4.2.1.3. KÜSIVIIBE KÜSILAUSE LÕPUS	39
4.2.2. MITME KÜSIVIIEGA KÜSILAUSE	42
4.2.2.1. SAMA KÜSIVIIBE KÜSILAUSE ALGUSES JA LÕPUS	43
4.2.2.2. SAMA KÜSIVIIBE KÜSILAUSE ALGUSES JA KESKEL	45
4.2.2.3. SAMA KÜSIVIIBE KÜSILAUSE KESKEL JA LÕPUS	46
4.2.2.4. ERINEVAD KÜSIVIIPED KÜSILAUSES	47
4.2.2.5. KÜSIVIIPED KÜSILAUSE ALGUSES, KESKEL JA LÕPUS	49
4.2.2.6. ERIÜLDKÜSIMUS EESTI VIIPEKEELES	50
4.2.2.7. ERIALTERNATIIVKÜSIMUS EESTI VIIPEKEELES	50
4.3. ALTERNATIIVKÜSIMUS EESTI VIIPEKEELES	51
KOKKUVÕTE	54

KIRJANDUS	57
SUMMARY	60

SISSEJUHATUS

Siinse töö teema on küsimuse ja küsilause moodustamine eesti viipekeeles. Eesti viipekeelt on tunnustatud Eesti Vabariigi keeleseaduses alates 1. märtsist 2007. Keeleseaduse (2019) § 5 esimeses lõikes seisab: „Iga muu keel peale eesti keele ja eesti viipekeelega on võõrkeel“. Eesti viipekeel on registreeritud ka maailma keelte andmebaasis Ethnologue. Selle keele viipeleid on ligi 4500: need on ema- ja võõrkeelsed viipeleid, kes kasutavad regulaarselt eesti viipekeelt kas töö tõttu või muul põhjusel (Laipea jt 2002: 4).

Eesti viipekeele teadusliku uurimisega alustati 1980. aastate lõpus (Hollman 2008: 848). Praeguse seisuga õpetatakse akadeemilisel tasandil eesti viipekeelt kui võõrkeelt Eesti Maaülikoolis ja Tartu Ülikoolis, sealhulgas Viljandi kultuuriakadeemias. Nende kõrgkoolide ainekavade järgi võivad eesti viipekeele kursusele registreeruda kõik. Seetõttu on oluline regulaarne eesti viipekeele teemaline uurimistöö, mis eesti viipekeele õpetajaid ja eesti viipekeelt akadeemilisel tasandil õppijaid toetaks.

Magistritöö keskendub eesti viipekeele küsimustele. Keeleteaduses eristatakse suhtluseesmärgi järgi viit peamist kommunikatiivset lausetüüpi: väitlause, soovlause, hüüdlause, käsklause ja küsilause (Metslang 2017: 515). Kirsi Laanesoo väitekirja (2018: 19) kohaselt defineeritakse küsimust kui ootust infolünga täitmiseks ja küsilause peamine funktsioon on olla küsimuse vormistusvahend, kuigi esineb ka selliseid küsilauseid, millel puudub eesmärk täita infolünga. Keeleteaduses eristatakse peamiselt kolme küsimuse tüüpi: üldküsimus, alternatiivküsimus ja eriküsimus (Metslang 1981: 13).

Magistritöö eesmärk on uurida empiirilisel, kuidas eesti viipekeeles küsimusi moodustatakse. Uurimisküsimused on järgmised.

1. Mille põhjal saadakse aru, et tegu on küsimusega?
2. Millised küsimuse tüübid võivad eesti viipekeeles esineda?
3. Millises küsimuse tüübis esineb küsiviipeid ja millised need küsiviiped on?
4. Kus küsiviiped lauses paiknevad?
5. Kas küsimust saab esitada ilma küsiviipeta?
6. Kuidas vastatakse eri liiki küsimustele?

Töö jaguneb kaheks osaks: teoreetiline ja empiiriline. Teoreetiline osa koosneb kahest peatükist. Esimene peatükk annab ülevaate, kuidas eesti ja viipekeeltes küsimusi moodustatakse. Teine peatükk kirjeldab eesti viipekeelet fonoloogiat ja morfoloogiat, et anda ülevaade, kuidas eesti viipekeelt glossitakse ja transkribeeritakse ning millised on selle foneemid ja morfeemid. Empiiriline osa koosneb kahest peatükist, milles jaotan eesti viipekeelet küsilause üldküsilauseteks, eriküsilauseteks ja alternatiivküsilauseteks. Vaatlen ka küsilause kombineeritud vorme. Magistritöö tarbeks olen analüüsinud 184 küsimust. Küsimused pärinevad Facebooki laaditud videointervjuude sarjast „15 minutit“.

Väärrib märkimist, et küsilause ja küsimuse moodustamist eesti viipekeeles ei ole varem uuritud. Seega on see töö esimene, mis eesti viipekeelet seda kommunikatiivset lausetüüpi analüüsib. Eesti keele küsimuse kirjeldamiseks kasutan töös termineid „küsisõna“, „küsilause“, „küsimus“ ja „küsimuse tüüp“. Viipekeelte kontekstis kasutan „küsisõna“ asemel terminit „küsi viibe“, ülejäänud termineid kasutan sama tähendusega ka viipekeelt silmas pidades.

Suur tänu minu magistritöö juhendajatele Liivi Liiholmile ja Renate Pajusalule, kes on mind toetanud kogu töö kirjutamise aja. Minu siiras tänu kuulub minu lähedastele inimestele, kes on alati mind toetanud nii halvas kui heas.

1. KÜSIMUS JA KÜSILAUSE

Igas keeles on võimalus küsida: „küsimine on universaalne nähtus“ (Rumm 2019: 9). Küsimuse vormistamine on küsilause põhiülesanne. Küsimuse eesmärk on väljendada soovi, et küsija infolünk täidetakse. (Metslang 2017: 518)

Suhtlustegevused ongi teiste seas **infosoov** ehk soov täita infolünk, **parandusalgatus**, **mille** eesmärk on lahendada kuulmis- või arusaamisprobleem (Rumm 2019: 46), **retooriline küsimus** ehk küsimus, mis on küsiv, aga põhifunktsioonilt väide (Metslang 2017: 523), ning **enesele suunatud küsimus** ehk küsimus, mida küsitakse endalt ja mis ootab partneri vastust. (Rumm 2019: 24)

Infosoov kui suhtlustegevus on siinse magistritöö läbiv teema ja peamine fookus. Küsimuse moodustamise teemal on uurimistöid tehtud nii viipe- kui ka suuliste keelte kontekstis. Siinses peatükis käsitletakse eesti keelt ning nii tai, hongkongi, briti, prantsuse kui ka ameerika viipekeelt. Viipekeeli vaatlen siinses töös rohkem kui suulisi, kuna soovin võrrelda eesti viipekeelt teiste viipekeeltega. Keskendun peamiselt sellele, millised on viipekeele küsimuse (sh küsilause) tüübid ja küsiviiped ning kuidas neid jaotatud on.

1.1. EESTI KEELE KÜSIMUS JA KÜSILAUSE

Metslangi 1981. aasta raamatu „Küsilause eesti keeles“ kohaselt jaotuvad küsimused kolmeks tüübiks: üldküsimus, alternatiivküsimus ja eriküsimus. Küsimuse tüüpide piir ei ole väga selge ega rangelt piiritletud. Metslangi liigenduse alusel võib väita, et kaks eri küsimustüüpi võivad ka kombineeruda, moodustades näiteks erialternatiivküsimuse või ülderiküsimuse. (Hennoste jt 2009: 343) Metslang on küsimust kirjeldanud ka 2017.

aastal ilmunud „Eesti keele süntaksi“ peatükis „Küsilause“. Liigitus ei ole vahepealsete aastate jooksul muutunud. (Metslang 2017: 518)

Igal küsimuse tüübil on kaks alltüüpi: neutraalne küsimus ja eelistuslik küsimus. Eelistuslik küsimus esineb peamiselt üldküsimuse, aga ka alternatiivküsimuse korral. On kirjeldatud, et eelistuslikul küsimusel on sageli üks teistest ootuspärasem vastus, näiteks eeldab küsimus *Täna tuled minu juurde, eks ole?* jaatavat vastust. (Hennoste 2009: 341). Eelistuslikud küsimused jaotatakse omakorda kaheks: oletusküsimus ja kahtlusküsimus. Kahtlusküsimuses väljendab küsija kahtlust, eelistades jaatava predikaadiga küsimuse korral eitava predikaadiga vastust ning eitava predikaadi korral jaatava predikaadiga vastust, näiteks *Kas nad juba surnud ei peaks olema?*. Jaatavas vormis oletusküsimus ootab aga ka jaatavat vastust, näiteks *Aga sa ju ikka veel armastad teda, kas pole?*. (Metslang 2017: 522)

Metslangi järgi kehtivad küsimuse kolm põhitüüpi ka küsilauses. Selles töös eristataksegi üld-, alternatiiv- ja eriküsilauseid. Üldküsilausete vormistusviisid võivad olla markeriga või markerita (2017: 518). Markeriga üldküsilause esimene tüüp on lausealgulised partiklid, mida saab kasutada kas jaatavas või eitavas vormis, näiteks sõnad *kas* (nii jaatavas kui ka eitavas lauses) või *ega* (eitavas lauses). Küsilausete kõige tavalisem vormistaja ongi küsipartikkel *kas*. Teine tüüp on lauselõpulised partiklid, põhiliselt *või*, kõnekeeles ka *vä*. (*ibid.*: 519) Kolmas tüüp on küsijätk, näiteks *eks*, *eks ole* või *kas pole*. Need sõnaühendid muutuvad partikliteks ja on paindlikumad, st võivad esineda nii lause alguses kui ka lõpus. Markerita vormistusviis on sõnajärg, mis eristab küsilauset väitlausest. (*ibid.*: 520) Selliste küsilausete alguses on finiiitverb ja alus inversioon, näiteks *On see hea raamat?* (Väitlause: *See on hea raamat*; küsilauses sõnajärg muutus: *on* ja *see* vahetasid kohad). *Olema*-verb lause alguses on selliste küsilausete puhul tavaline. (*ibid.*: 521)

Üldküsilause vastused sõltuvad vormistusviisidest. Minimaalvastuseid on kolme tüüpi:

1. partiklivastused, kui küsimusele vastatakse kas *jah* või *ei*;

2. kordusvastused, mis tulenevad küsimusest. Seda tüüpi esineb muu hulgas fookustatud üldküsilause korral, näiteks *Kas ta sind tülides süüdistab? – Süüdistab küll. / Ei süüdistata.*; (Metslang 2017: 524)
3. partikli ja korduse kombinatsioon. Kolmandal tüübil võib samuti esineda kordusvastus, näiteks *Kas sa ei lähe sinna? Ei, mina ei lähe sinna.* (Metslang 2017: 524)¹

Eriküsilause peamine funktsioon on olla infoküsimus, mille eesmärk on täita infolünk. Lause küsivust võib väljendada kas küsifraas või -sõna. Küsisõna esineb alati küsilause alguses, sel juhul ei ole oluline, mis on selle sõna tavaline koht väitlauses. (Metslang 2017: 524) Eriküsilause küsisõnad on enamasti interrogatiiv- või relatiivpronoomenid *kes, mis, kumb, kuhu, kus, kust, millal, kunas, kuidas, miks, milleks, mismoodi, misjaoks* jne. Küsisõnad võivad olla ka sõnaühendid, nt sõna *kui* ja adverb, samuti adjektiivi- või pronoomeniühendid: *kui palju, kui kaugel, kui kaua, kui suur, kui pikk, kui kallis, (kui) mitu*, ning küsifraasid, kus üks moodustaja on küsisõna või küsiühend, näiteks *mitu päeva, mil viisil, kumb käsi, milline raamat, milline minister, kelle laps, mida tegema; kelle jaoks, mille tõttu* jt. (Metslang 2017: 525) Vastus eriküsilausele võib olla ka minimaalne, näiteks *Keda rahvas armastab? – Oma kangelasi.* Alati ei pea täislausega vastama. (Metslang 2017: 527)

Alternatiivküsilause põhiline funktsioon on anda vastajale valida üks kahest või enamast variandist. Selle küsilause algus vormistatakse nii nagu üldküsilauselgi küsisõnaga, tavaline vormivahend on *kas*. Alternatiivküsilause moodustaja paikneb *või*-rindühendi kujul lause lõpus, näiteks *Kas Helsingi ja Tallinna sadamad on sõbrad või konkurendid?*. Tüüpiline alternatiivküsilause on näiteks *Kas mina tahan elada rohkem*

¹Vastustüüpide põhjalikuma käsitluse pakub Tiit Hennoste jt (2009: 341-356) artikkel „Küsimused eestikeelses infodialoogis I“.

maal või linnas? ja alternatiivküsilause tüüpiline vastus kinnitab ühte valikut: *Mina tahan elada maal.* (Metslang 2017: 528)

Küsisõnade või -fraaside rinnastuse abil esineb rohkem kui üks moodustaja mitmikküsilause, kui eriküsilause ja üldküsilause kombineeruvad, näiteks *Kes keda peab kummardama ja teenima?* (Metslang 2017: 528–529). Küsilause võib ka esineda rohkem küsisõnu.

Hennoste küsimuse liigendus erineb Metslangi omast. Tema liigitab küsimused avatud, alternatiiv- ja *kas*-küsimusteks. Niisiis käsitleb ta eriküsimust kui avatud küsimust ja üldküsimuse asemel kasutab terminit „*kas*-küsimused“. Viimasel on kolm alaliiki: suletud *kas*-küsimused, vastust pakkuvad küsimused ja jutustavad *kas*-küsimused. (Hennoste jt. 2009: 345)

Laanesoo (2012: 500) põhjal erineb retooriline küsimus kõikidest varem mainitud tüüpidest küsimuse eesmärgi järgi. Teiste küsimuste ja küsilause tüüpiline eesmärk on infosoov, aga retooriline küsimus esitatakse väitlausena, millel on küsilause moodustamise vorm (Metslang 2017: 523). Retooriline küsimus ja küsilause on moodustatud varem mainitud kolme tüübi tunnusjoonte järgi. Põhiline erinevus on aga see, et kui teistel küsilausestel on ka vastus, siis retoorilise küsimuse eesmärk ei olegi infosoov. (Laanesoo 2012: 500)

1.2. VIIPEKEELTE KÜSIMUS JA KÜSILAUSE

Viipekeeleski on uuritud küsimuse ja küsilause seaduspärasusi. Ulrike Zeshan (2004) on viipekeelte keelestruktuurist ja küsimustest kirjutanud ning avaldanud artikli, mis võrdleb eri viipekeeli. Peale Euroopa keelte on Zeshan vaatluse alla võtnud ka need, mida kasutatakse Aasias ja Aafrikas.

Tema töö põhjal on viipekeele küsimused jagunenud kaheks: üldküsimus (ingl *polar-question*) ja eriküsimus (ingl *content question*). Küsimuse tüübid erinevad veidi eesti keele küsimuse liigendusest. Kuigi üldküsimuse alla kuuluvad siin samuti kaks tüüpi, markeerimata ja markeeritud üldküsimus, on eriküsimuse alatüübid küsiviipega ja küsiviipeta eriküsimus. (Zeshan 2004: 19) Briti viipekeele teemale keskendunud Rachel Sutton-Spence ja Bencie Woll on peale üld- (ingl *yes-no question*) ja eriküsimuse (ingl *wh-question*) tõstnud esile ka alternatiivküsimuse (ingl *alternative question* või *which-question*). (Sutton-Spence, Woll 1999: 66)

Kui vaadata edasisi näiteid, võib neis näha kaht eri osutamissüsteemi. Näite 1 autor Zeshan järgib osutamissüsteemi, milles kasutab terminit „INDEX“, nt „INDEX“, või „INDEX-2“. INDEX koos numbriga näitab seda, mis viiperuumi osa on kasutatud. Osutuse ja viiperuumi numbri põhjal saab järeldada, millist pronoomenit viipeleja silmas pidas. Nii ongi Zeshani näites osutus ehk INDEX-2 viide teisele isikule. Zeshan markeerib enne viibet sedagi, mis küsimustüübiga tegu on, näiteks näites 1 tähistab *pol-q* (*polar-question*) üldküsimust. Kuigi ka mina vaatlen küsimustüüpe, markeerin neid intonatsiooni põhjal.

Sutton-Spence ja Woll ei lähtu samast osutamissüsteemist, millest Zeshan. Nad kasutavad alljoont ja iga viipe järel *q*-tähte, mis on küsimuse markeerimise vorm. Tegelikult märgivad nad küsimust aga juba enne viipe algust, tähistades, mis intonatsiooniga see esitatud on. Sutton-Spence ja Woll tähistavad intonatsiooni ühe viipe täpsusega.

Zeshani (2004: 19) käsitleluse alusel võivad üldküsimust markeerida pronoomeniviiped (näited 1–3) ja kordusviiped (näited 4–5), millele Sutton-Spence ja Woll (1999: 67) lisavad verbiviiped (näited 6–7).

Pronoomeniviibetega üldküsimused

Tai viipekeel

1. *pol-q* SMOKE INDEX-2

Tõlge: üldküsimus SUITSETAMINE SINA

Do you smoke?

Tõlge: Kas sa suitsetad? (Zeshan 2004: 21)

Prantsuse viipekeel

2. *pol-q* TONIGHT FREE INDEX-2

Tõlge: üldküsimus ÕHTUL VABA SINA

Are you free tonight?

Tõlge: Kas täna õhtul oled vaba? (Zeshan 2004: 21)

3. *pol-q* INDEX-2 STAY HOME INDEX-2

Tõlge: üldküsimus SINA JÄÄMA KODU SINA

Are you staying home?

Tõlge: Kas jääd koju? (Zeshan 2004: 22)

Kordusviibetega üldküsimused

Hongkongi viipekeel

4. INDEX-2 PLAY PLAY *question*

Tõlge: SINA MÄNGIMA MÄNGIMA küsimus

Are you playing / going to play?

Tõlge: Kas sa mängid / kas sa plaanid mängima minna? (Zeshan 2004: 22)

5. INDEX-2 GO GO PLAY *question*

Tõlge: SINA MINEMA MINEMA MÄNGIMA küsimus

Will you go to play?

Tõlge: Kas lähed mängima? (Zeshan 2004: 22)

Verbiviihetega üldküsimused

Briti viipekeel

6. THREE CHILDREN HAVE RIGHT *q*

Tõlge: KOLM LAPSED OLEMAS ÕIGUS küs

You've got three children, haven't you?

Tõlge: Sul on kolm last, eks ole? (Sutton-Spence, Woll 1999: 67)

7. LAST-YEAR WENT FRANCE TRUE *q*

Tõlge: EELMINE-AASTA KÄIMA PRANTSUSMAA TÕSI küs

You went to France last year, didn't you?

Tõlge: Sa käisid eelmisel aastal Prantsusmaal, eks ole? (Sutton-Spence, Woll 1999: 67)

Viipekeeles üldküsimuses tuleb tähelepanu pöörata ka intonatsioonile ehk mittekäelistele märkidele, kuna on oluline väitlauset üldküsilausest eristada (Zeshan 2004: 19) (näide 8 ning fotod 1 ja 2). Markeerimata üldküsimuse tunnused on pilkkontakt adreessadiga, tõstetud kulmud, suured silmad ning pea ja keha ettepoole kallutamine (*ibid.*; Sutton-Spence, Woll 1999: 67). Markeerimata üldküsimuse tunnused esinevad enamasti kõikides viipekeeltes (Zeshan 2004: 19).

8. ICE-CREAM LIKE *q*

Tõlge: JÄÄTIS MEELDIMA küs

Do you like ice cream? (Sutton-Spence, Woll 1999: 66)

Tõlge: Kas sulle meeldib jäätis?

Näites 8 ei ole küsiviibet, aga intonatsiooni põhjal saadakse aru, et tegemist on küsimusega. Viipelause alljoon näitab intonatsiooni esinemist ja selle kestust. Selles lauses võiks intonatsioon kesta kas kogu viipelause vältel, ainult alguses või lõpus. (Zeshan 2004: 24)

Foto 1. **Väitlause** (Zeshan 2004: 20)

topic BOOK INDEX INTERESTING

Tõlge: teema RAAMAT SEE HUVITAV

As for the book, it is interesting.

Tõlge: See on huvitav raamat.

Foto 2. **Markeerimata üldküsilause** (Zeshan 2004: 20)

BOOK INDEX polar-question INTERESTING INDEX

Tõlge: RAAMAT SEE üldküsimus HUVITAV SEE

Is the book interesting?

Tõlge: Kas see raamat on huvitav?

Fotol 2 on näha markeerimata üldküsimumuse tunnused, st keha ja pea on ettepoole kaldu, kulmud tõstetud ning silmad suured. Fotol 1 on teised tunnusjooned, mis viitavad sellele, et küsimust ei ole moodustatud. Lausetüüpe on seega võimalik eristada osutuse ja intonatsiooni põhjal.

Sutton-Spence ja Woll (1999: 67) on kirjeldanud, et üldküsimus saab olla kas jaatavas või eitavas vormis. Seetõttu oodatakse üldküsimuselt alati ka kas jaatavat või eitavat vastust. See esitatakse kas JAH- või EI-viipega või ainult pead raputades või noogutades. Samuti on võimalikud teistsugused viiped, mis annavad märku nõusolekust või mittenõustumisest, näiteks viibe OLEMAS.

Teine küsimuse tüüp on eriküsimus (*wh-question*) (näited 9–10). Peamine erinevus võrreldes üldküsimusega on see, et eriküsimustel on oma küsiviiped, nt MIS (ingl *WHAT*), KUS (ingl *WHERE*), MILLINE (ingl *WHICH*), MILLAL (ingl *WHEN*). MIS-küsiviibe on viipekeeltes väga levinud eriküsimuse moodustamise viis (Zeshan 2004: 26). Sutton-Spence ja Woll (1999: 68) on kirjeldanud, et briti viipekeeles esinevad ka vähekasutatud viiped MIKS (ingl *WHY*) ja KUIDAS (ingl *HOW*). Lisaks neile kasutatakse viipeid, mille vasted nii inglise kui ka eesti keeles on sõnaühendid KUI-PALJU₁ (ingl *HOW-MANY*; *HOW-MUCH*), KUI-VANA (ingl *HOW-OLD*), MILLE-JAOKS (ingl *WHAT-FOR*). (*ibid.*)

Eriküsimused

9. TEDDY WHERE *browsfurrowed* (edaspidi bf; 'kulmud kortsus')

Tõlge: KAISUKARU KUS kk

Where's Teddy?

Tõlge: Kus on Teddy? (Küsija ei tea, kus on Teddy.)

10. TEDDY WHERE *browsraised* (edaspidi ingliskeelsetes näidetes br; 'kulmud tõstetud')

Tõlge: KAISUKARU KUS_tk

Where's Teddy?

Tõlge: Kus ometi Teddy on? (Küsija küsib imestusega, kuna ta oli teadlik Teddy varasemast asukohast.)

Eriküsilauseid ei moodustata aga ainult küsiviibetega. On võimalik kasutada ka selliseid viipeid, millel puudub otsene funktsioon küsimuse moodustamiseks, näiteks KEEGI, MIDAGI, VANUS, PÕHJUS:

- SINU VANUS? ('Kui vana sa oled?');
- SINU EMA KEEGI? ('Kes on sinu ema?');
- PLAANIMA MIDAGI? ('Mida ta plaanib?');
- ELAMA SEE PÕHJUS? ('Miks ta kolib?').

Sellised näited esinevad paljudes viipekeeltes, mis tõestab, et eriküsimusi ei moodustata ainult küsiviibetega, vaid selleks on võimalik kasutada ka teisi vahendeid. (Zeshan 2004: 26)

Eriküsimuste puhul on oluline tähelepanu pöörata sellele, millised on viipleja kulmud ja silmad. Küsiviibet saadab kortsus kulmude ja kisis silmadega näoilme. (Sutton-Spence, Woll 1999: 68) Küsimuse esitamist markeerivad ka mõlema käe ülespoole pööratud peopesad. Kui lause alguses on esitatud teema, on küsiviibe sageli keskel, näiteks teema_AUTO küsimus KUS OSTMA, mille puhul AUTO on teema ja KUS OSTMA reema. (Zeshan 2004: 24) Eriküsimuse moodustamiseks kasutatakse eesti viipekeeles sarnaseid küsiviipeid, mis briti viipekeeles.

Samuti võib eriküsilauseid markeerida sõnajärg: sageli paikneb küsiviibe lause lõpus. Pole ka harv nähtus, et küsiviibe esineb lauses kaks korda ja see on sama nagu asesõna kopeerimine, näiteks *WHERE CAT WHERE*. MIS- ja muud küsiviiped, mis esitatakse ülespoole pööratud peopesadega, on üldised küsimuse markerid. (Sutton-Spence, Woll 1999: 69)

Kolmas küsimuse tüüp on alternatiiv- ehk *kumb-* või *milline*-küsimus (ingl *which-question*). Nende küsimuste eripära on see, et küsimuse esitamisel antakse vastajale võimalus variantide vahel valida, näiteks *LIKE TEA COFFEE MILK WHICH* ('Kumb sulle meeldib, kas tee või kohv piimaga?') või *TODAY SANDWICHES, CHEESE, PEANUT-BUTTER WHICH* ('Kummaga me täna võileiba sööme, kas juustu või maapähklivõiga?'). Mõlemad küsilausead on kahe vastusevariandiga, millega antakse võimalus vastus valida. Nende näidete korral on küsilause lõpus *MILLINE*-küsiviibe. (Sutton-Spence, Woll 1999: 69)

Lisaks eelpool esitatud kolmele küsimuseliigile on aga ka viipekeeles retooriline küsilause, mis vastust ega lisainfot ei oota (näited 11–12). Retoorilist küsimust on lihtne segamini ajada teiste küsimusliikidega, näiteks üldküsimusega. Tõelise retoorilise küsimuse (ingl *true rhetorical question*) korral võib autor viibelda nii küsimuse kui ka vastuse, näiteks *Are we finished? Not yet.* (Sutton-Spence, Woll 1999: 70). Selle näite korral kasutatakse näoilmeid. Küsilause alguses on kulnud tõstetud ja ise küsimusele vastates on kulnud kortsus. Tunnusjoonte järgi võiks arvata, et tegemist on üldküsimusega, kuid tegu on hoopis retoorilise küsimusega (*ibid.*).

11. (SEE) KEYS *WHERE* *br* KITCHEN

Where I saw the keys was in the kitchen.

Tõlge: Kus ma võtit nägin, oli köögis. (Sutton-Spence, Woll 1999: 72)

12. Mary: *Where are the keys?*

Tõlge: Kus võtmed on?

Jane: *Where... Maybe in the kitchen.*

Tõlge: Kus... Võib-olla köögis. (Sutton-Spence, Woll 1999: 72)

Näide 11 oli retooriline küsimus sellepärast, et tema küsimuses on ka vastus. Jane küsis, kus viimati võtmeid nägi, ja vastas ise oma küsimusele, et köögis. Näites 12 esitab Mary küsimuse selleks, et täita puuduvat informatsioonilünka. Jane'i küsimus on oma funktsioonilt aga hoopis väide, kuna ta teab, et Mary ei tea oma võtmete asukohta ja otsib neid, mistõttu ei ole ka loogiline seda Marylt küsida. Jane ei oota oma küsimusele

vastust. Niisuguseid järelkaja-küsimusi (ingl *echo question*), nagu selles näites, on mõnikord keeruline liigitada. Küsimuse vastus sama kõneleja poolt viitab aga sellele, et tegemist on retoorilise küsimusega (Sutton-Spence, Woll 1999: 73).

Zeshan (2004) ning Sutton-Spence ja Woll (1999) on märkinud, et küsiviibe võib esineda küsilause alguses, keskel ja lõpus. Autorite markeerimissüsteem on erinev. Siinses töös kasutan mõlema markeerimissüsteemi kombineeritud varianti, kaasates ka Regina Paabo, Monika Födischi ja Liivi Hollmani (2009) kirjeldatud transkriptsioonisüsteemi. Olen eesti viipekeelsete vestluste põhjal täheldanud, et ka eesti viipekeeles esineb üld-, alternatiiv ja eriküsimus. Samuti eksisteerib viipekeeltes retooriline küsimus, mis aga ei ole siinse töö fookuses.

Eriküsimuse tüübi tavalisim intonatsioon on kortsus kulmud, üldküsimuse ja alternatiivküsimuse oma aga tõstetud kulmud. Eriküsimusel on omad eriküsiviiped, aga üldküsimuse ja alternatiivküsimuse tüübil mitte. Zeshan (2004: 18) rõhutab, et üldküsimuses võivad esineda kordusviiped, mis näitavad, et lause on küsimusena esitatud. Tõstetud kulmudega saab üldküsimust esitada. Selline küsimuse esitamise viis esineb peaaegu kõikides viipekeeltes (*ibid.*: 18).

2. EESTI VIIPEKEELE FONOLOOGIA JA MORFOLOOGIA

Eesti viipekeel kuulub prantsuse keelkonda, mille suuremad keeled on ameerika ja prantsuse viipekeel (Paales 2016: 119). Uurimistööde põhjal võib öelda, et ameerika viipekeel on üks enim uuritud viipekeeli (*ibid.*), samas kui eesti viipekeelt on uuritud üsna vähe. Siinses peatükis kirjeldan olemasolevate materjalide põhjal eesti viipekeele fonoloogiat ja morfoloogiat.

2.1. EESTI VIIPEKEELE FONOLOOGIA

„Igal keelel on oma kindel foneemisüsteem“ (EKK). See ei kehti ainult suuliste keelte kohta, oma foneemisüsteem on ka eesti viipekeelel (nagu kõigil teistelgi viipekeeltel). Eesti viipekeele foneemid on järgmised:

1. käekuju ehk käevorm;
2. koht, kus artikuleeritakse;
3. liigutus ehk artikulatsioon;
4. peopesa orientatsioon;
5. mittekaelised signaalid. (Monika Trükmann, Regina Toom, Liivi Hollman 2006: 286)

Käevormide arv tehti kindlaks 1990. aastatel. Paabo jt (2009: 401) on leidnud, et viibete käevormide arv on 36, viipekohtade arv 26 ja lisaks eksisteerib 20 erinevat viipeliigutust. (*ibid.*: 401, 404) Aastal 2006 kirjeldas Egle Püvi bakalaureusetöös ka käevormide süsteemi (Paabo jt 2009: 407). Samal aastal loodi eesti viipekeele põhjalik transkriptsioonisüsteem. See käsitles üksikasjalikult fonoloogiat. (Trükkman jt 2006)

Seejärel ilmus inglisekeelne transkriptsioonisüsteem, mille täpsustatud versioon avaldati 2009. aastal (Paabo jt 2009). Fotolt 3 võib näha, kuidas transkriptsioonisüsteemi kasutada. (*ibid.*: 288–296)

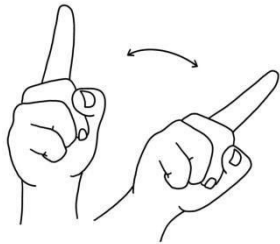

PUNANE
A|\"1)C

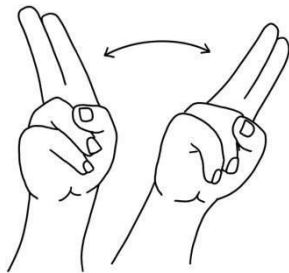
Foto 3. Viibe **PUNANE** ja selle transkriptsioon (Trükmann jt 2006: 296)

Viipe transkriptsioonis A|\"1)C tähistab A viipe käevormi; |\"1 peopesa suunda (orientatsiooni) enda poole;) viipe moodustuskohta põse juures ja C ringikujulist liigutust (Trükmann jt 2006: 291–294).

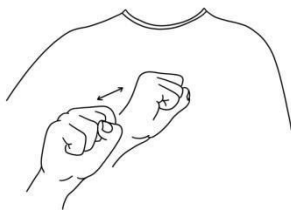
Järgnevalt toon illustreeritud näited eriküsiviibetest, mis magistritöö valimis esinesid (joonised 1–8). Joonistel on toodud käekuju, transkribeeritud vorm ja eestikeelne vaste. Joonisel kasutatud joonte süsteem tuleneb Paabo jt (2009: 422) transkriptsioonisüsteemist. Tasub tähele panna, et esines kaht tüüpi KUIDAS-viibet, millest ühel (joonis 5) oli 5-kujuline ja teisel (joonis 6) B-kujuline käekuju.

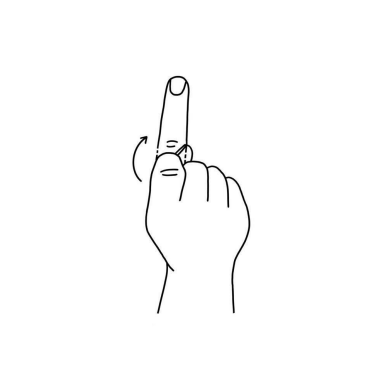
Joonis 1. **MIS**-küsi viibe. Transkriptsioon J)1^2/O/Z (Jõeveer 2020)

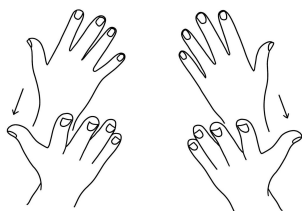
Joonis 2. **KES**-küsi viibe. Transkriptsioon K)1^2/O/Z (Jõeveer 2020)

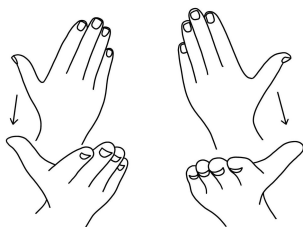
Joonis 3. **MIKS**-küsi viibe. Transkriptsioon AV1V2]-><- (Jõeveer 2020)

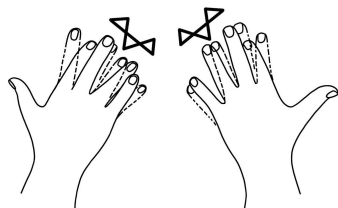
Joonis 4. **KUST-küsi viibe**. Transkriptsioon $A|''1''2/O/\wedge[J|''1\wedge2]$ (Jõeveer 2020)

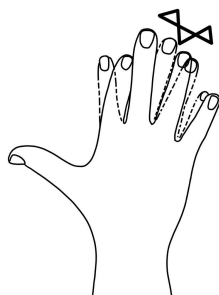
Joonis 5. **KUIDAS-1-küsi viibe**. Transkriptsioon $5||5\wedge1/O/V$ (Jõeveer 2020)

Joonis 6. **KUIDAS-2-küsi viibe**. Transkriptsioon $B||B\wedge1/O/V$ (Jõeveer 2020)

Joonis 7. **MILLAL-küsiviibe**. Transkriptsioon 5||5|¹1^2/O/* (Jõeveer 2020)

Joonis 8. **MITU-küsiviibe**. Transkriptsioon 5|¹1^2/O/* (Jõeveer 2020)

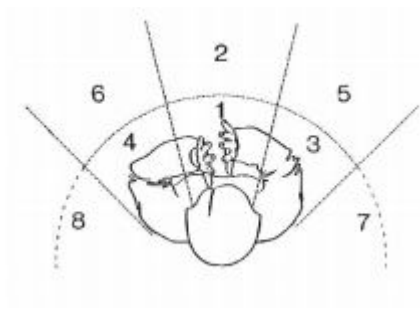
Siinse töö analüüsisosas glossin näited, toetudes otstarbekuse mõttes grammatika ja semantika märkimise vahenditele. Niisiis ei too ma näidetes esile transkriptsioone. Eesti viipekeeles glossimisest räägin lähemalt järgmises peatükis.

2.2. EESTI VIIPEKEELE MORFOLOOGIA

Viipel kui keelelist teavet kandval keelesümbolil on oma kindel „häälikuline” kuju (Paabo 2012: 38). Kuna sõna on keele väikseim tähenduslik koostisosa (EKSS), võib järeldada, et terminid *viibe* ja *sõna* on eri modaalsustega keeltes sama tähendusega.

Trükmanni (2006: 7) magistritööst „Ajasuhete väljendamine eesti viipekeeles” ilmneb, et viiperuum on viipekeeles oluline osa ning enese väljendamiseks viipekeeles on oluline

osata viiperuumi kasutada. Trükmanni uurimistööst pärit joonisel 9 on võimalik näha viiperuumi jaotust.

Joonis 9. **Viiperuumi piirkonnad** (Trükmann jt 2006: 298)

Viipelause grammatilise tähenduse või semantika analüüsimiseks peab tundma viipe morfoloogilisi protsesse. Kõsilause glossimiseks kasutan Trükmanni, Toome ja Hollmani (2006: 297) loodud eesti viipekeeles lausete kirja panemise süsteemi ehk eesti viipekeeles glossimist, mille abil kirjeldan ka morfoloogilisi protsesse.

1. Viiped markeeritakse trükitähtedega, näiteks MAGAMA, mitte *magama*.
2. Kui ühele viipele ei leidu ühesõnalist eestikeelset vastet, siis antakse see edasi kahe sõnaga, mis on ühendatud sidekriipsuga, näiteks EI-MEELDIMA.
3. Noomeni ja verbi puhul on oluline eristada, kas esineb kordusi (reduplikatsiooni) või mitte. Kordusi markeeritakse plussmärgiga. Näites KOPUTAMA+++ tähistavad kolm plussi viipe kolmekordset tegemist.
4. Viibetega kaasnevaid näoilmeid ja pealiigutusi on võimalik markeerida alljoonega, näiteks UNISTAMA kisis silmad. Tähelepanu tuleb pöörata ka joonele sõna all, kuna alljoon näitab näoilme esinemist ja selle kestust. Ka eesti viipekeeles võib näoilme kesta kas kogu viipelause vältel, ainult alguses või lõpus. (Trükmann jt 2006: 297)

Viipekeelte morfoloogilised elemendid on:

1. paigutamine ja osutamine;
2. inkorporatsioon (viibete kokkusulamine);
3. liikumine, liigutuse suund ja iseloom;
4. kordus ehk reduplikatsioon;
5. mittemanuaalsed (mittekäelised) märgid. (Perniss jt 2007: 9)

Iga morfoloogilise protsessi element kannab grammatilist tähendust. Kirjeldan igat elementi viipe TEE kontekstis. Paiknemine või osutamine sõltub sellest, milline on viipleja ja objekti suhe ning kus nad paiknevad, näiteks SEE_osutus² TEE (tõlge *siin on tee*) või SEE_osutus₅ TEE (tõlge *seal on tee*). Viiped VÄGA-PIKK ja TEE saab ühendada, kasutades teises ja kolmandas punktis esile toodud elemente nii, et moodustub üks viibe TEE-OTSE-VÄGA-PIKK, mille liigutuse iseloom on aeglane ja liigutuse suund otse. Selle ühendi mõte eesti keeles on *Tee läheb otse ja on väga pikk*.

Kui tahta öelda *Ringikujuline tee on väga pikk*, siis saab seda väljendada viipega TEE-VÄGA-PIKK(SUUR)-RING. Sellisel juhul ei ole viipe liigutuse suund otse, vaid ringikujuline, ja tehtud aeglaselt. Kordus näitab tavaliselt aega või mitmuse vormi. TEE+++ väljendab viipe kordumist ning sellega öeldakse: *Tee lõppu ei paista*. Näoilmed kuuluvad mittekäeliste märkide alla ja kõikide viipelausete mõte sõltub nendest. Nende abil on võimalik näha viipleja emotsiooni.

13. **Küsimus (T):** kk (kortsus kulmud, edaspidi kk) KUIDAS KEEMIA LEMMIK
TEKKIMA TEEMA ARMASTAMA KESKENDUMA KEEMIA KUIDAS kk
Tõlge: Kuidas sul keemia vastu armastus tekkis?

² Osutus numbriga näitab, kus viiperuumi osas asub viibe.

Vastus: MÄLETAMA VÄGA HÄSTI ALGAMA KEEMIA TUNDMA MIS. AINULT KEEMIA KESKENDUMA PÕHIKOOOL AEG.

Tõlge: Mäletan seda aega, millal hakkasin keemia vastu huvi tundma, see oli põhikoolis ja sel ajal keskendusin ainult keemiale.

14. **Küsimus (G):** tk (tõstetud kulmud, edaspidi tk) SINA MINEMA AUSTRALIA kk SINNA MIS TEGEMA TÖÖ VÕI REIS

Tõlge: Kas sa läksid Austraaliasse tööle või reisile?

Vastus: TÖÖVIISA MINA SINNA.

Tõlge: Läksin tööviisaga sinna

15. **Küsimus (G):** EESTI tk OLEMA KUI NÄITEKS IMPLANTAAT+PANEMA ks(kissis silmad, edaspidi ks) EI-TAHA TAGASI IMPLANTAAT MAHA OPERATSIOON kk OLEMA JUHTUMA ON SIIN EESTI SIIN.

Tõlge: Kas Eestis on juhtunud niisugust olukorda, kus inimene on implantaadi saanud, aga hiljem otsustab selle siiski eemaldada?

Vastus: TEADMA KAKS INIMENE EI OLE RAHUL. PÕHJUS IMPLANTAAT KASUTAMA EI SAA. VIGASTUS. KIVI VASTU KÕRVA. KATKI. POISS.

Tõlge: Tean, et kaks inimest ei ole rahul, kuna üks ei saanud sisekõrvaimplantaadi kasutada ja teisel oli vigastus, sisekõrvaimplantaat läks katki, kui kivi vastu kõrva lendas.

Näited 13–15 näitavad eesti viipekeelee glossitud lauseid. Trükmann jt (2006: 298) tähistavad transkriptsioonisüsteemis pausi märkidega // või /. Mina kasutan glossimisel märgi / asemel punkti. Punkt tähistab seda, et mõte on välja öeldud ning vahepeal on pikk paus. Kortsus või tõstetud kulme tähistatakse lühenditega *tk* või *kk*, kissis silmi mägitakse lühendiga *ks*. Alljoon näitab selle näoilme kasutamise kestust. Iga intonatsiooni tähistatakse enne viibet, kuna intonatsioon algab enne viipe tegemise algust.

3. MEETOD JA VALIM

Magistritöö valimi moodustavad kümme eesti viipekeelset videot sarjast „15 minutit“. Videomaterjal on leitav Facebooki-lehelt nimega 15 minutit. 2018. aastal tehtud videotele on lisatud ka eestikeelsed subtiitrid. Klippide eesmärk on tutvustada Eesti kurtide kogukonda laiemale avalikkusele. Need annavad ülevaate selliste inimeste elust, kes on Eesti kurtide kogukonnaga seotud. Intervjueeritavad on andnud kogukonnale kas tugeva tõuke arenguks või on kurtide hulgas muus mõttes erilised. Räägitakse nii nende saavutustest kui ka kogemustest. Videod sobivad siinse töö alusmaterjaliks hästi, kuna neis esinevad inimesed ei tea viibeldes, et uurija nende vestlust hiljem analüüsib. Võib eeldada, et selline vestlus on loomulikum kui uurimiseks konstrueeritud dialoog.

Kümnes videomaterjalis on kümme intervjueeritavat ja neli intervjueerijat. Suhtlesin iga keelejuhiga ja küsisin siinse töö tarbeks küsimusi nende tausta kohta. Kolmele keelejuhile esitasin küsimused eesti keeles ja ühele eesti viipekeeles. Küsimused olid järgmised:

1. SINU EMAKEEL MIS? ('Mis on sinu emakeel?');
2. SINU VANEMAD ON KURDID? ('Kas sinu vanemad olid/on kurdid?');
3. SINA NENDEGA SUHTLEMA KEEL MIS? ('Mis keeles sa nendega suhtled?');
4. KUIDAS SINA IGAPÄEVANE KEELEKASUTUS MIS? ('Kuidas ja milliseid keeli kasutad igapäevaselt?');
5. SINA KOOL ÕPPIMA MIS? ('Millises koolis õppisid?').

Vastused esitasid nad eesti viipekeeles. Kõik keelejuhid on eesti viipekeelsed inimesed, kelle igapäevane keel on eesti viipekeel ja kes kirjalikult suhtlevad enamasti eesti keeles

(näiteks Facebookis või e-kirju saates). Neljast intervjuerijast kaks on nais- ja kaks meessoost. Üks neist elab Tartu linnas ja kolm Harjumaal. Üks intervjuerija on õppinud Tartu Hiie Koolis oraalsel õppesuunal ehk keskkonnas, kus võimaldatakse vaid eestikeelne haridus ning keskendutakse vaid eesti keele õppimisele. Ülejäänud kolm keelejuhti on õppinud Tallinna Heleni Koolis, mis on kakskeelne: võimaldatakse saada ka eesti viipekeele haridus. See on vastand oralsele õppesuunale, kuna kogu kooliõpe toetub eesti viipekeelele, mitte eesti keelele. (Loit 2013: 22) Kolme keelejuhi vanemad on eesti viipekeelsed, ühe keelejuhi vanemad eestikeelsed. Kõik intervjuerijad on omandanud kõrghariduse.

Iga video alguses tutvustatakse intervjueritava tausta ja teemat, millel tahetakse vestelda. Keelejuhid selgitasid mulle Facebooki videokõne vahendusel, kuidas intervjuu ette valmistatud ja üles ehitatud on. Küsisin neilt eesti viipekeeles:

1. SINA VALMIS ETTE-KUJUTAMA OMA INTERVJUU VÕI KOHAPEAL VIIPLEMA? ('Kas valmistad intervjuu ette või viipled kohapeal?')
2. NÄITEKS SINA ETTE KUJUTAMA VALMIS TÄHENDAMA KIRJUTAMA EESTI KEEL VÕI VIIPLEMA EESTI VIIPEKEEL VIDEO ('Kui oled juba varem mõelnud, kuidas intervjuu läbi viia, siis kas paned küsimused kirja eesti keeles või viipled videosse eesti viipekeeles?'),
3. SINA TEGEMA VALMIS ÜSKÕIK KUMB KAS KIRJUTAMA VÕI VIDEO VIIPLEMA. SAATMA INTERVJUEERITAV VALMIS VÕI EI. ('Kui sa oled teinud mõlemat, siis kas oled küsimused varem intervjueritavale saatnud?')
4. SINA SAATMA OLEMA. KUMB SEE VIDEO EESTI VIIPEKEEL VÕI EESTI KEEL KIRJUTAMINE. ('Kui oled saatnud, siis kas saatsid eesti keeles või eesti viipekeeles?')

Kõik keelejuhid vastasid, et küsimused on enne intervjuud eestikeelselt kirja pandud ja ka intervjueritavale saadetud. Sellega antakse märku, et neid küsimusi võidakse

intervjuus küsida. Kohapeal otsustab intervjuuerija, millised küsimused esitab. Küsitakse ka intervjueeritava vastuste põhjal tekkinud küsimusi. Sellist intervjuud võib pidada poolstruktureerituks (Lepik jt 2014). Iga videomaterjali kestus on umbes 15 minutit. Kümnest videost on üks keelejuht intervjuuerija kuues videos, üks keelejuht kahes videos ning ülejäänud kaks keelejuhti kumbki ühes videos. Keelejuhte tähistan järgmiselt: A, G, T ja R.

Videomaterjalid glossisin ja transkribeerisin kirjalikku vormi, kasutades Monika Trükmani, Regina Toome ja Liivi Hollmani (2006) transkriptsioonisüsteemi. Küsimuse ja küsilause moodustamise analüüsiks kodeerisin küsimused MS Excelis järgmiste kategooriate kaupa:

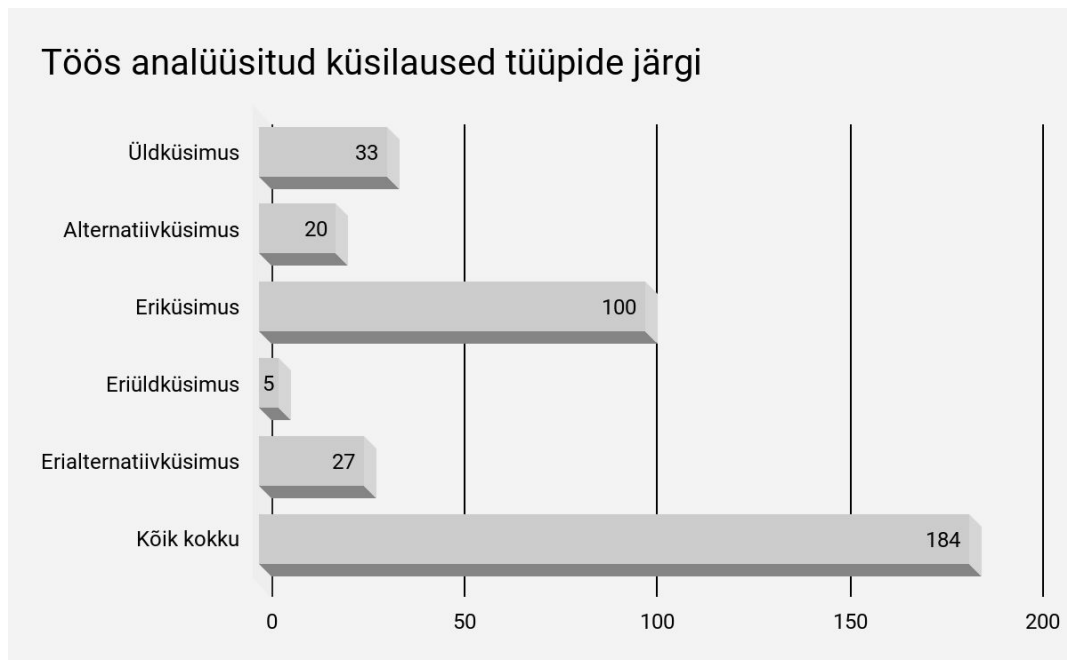
1. näoilmete kestvus viipelause ajal ja nende esinemise vorm, näiteks kortsus kulmud;
2. küsimuse tüübid;
3. küsiviibete esinemine küsiviipelauses ja nende tüüp.

Analüüsi eesmärk on vaadelda empiiriliselt, kuidas eesti viipekeeles küsimusi moodustatakse. Vaatluse all on üld-, eri- ja alternatiivküsimused ning eri küsimustüüpide kombineeritud vormid. Retoorilised küsimused valimisse ei kuulu: intervjuuvorm ei ole nende uurimiseks otstarbekas, kuna usutluse küsimused eeldavad üldjuhul intervjueeritava vastust.

4. KÜSIMUS JA KÜSIVIIPED EESTI VIIPEKEELES

Eesti viipekeeles küsimuse moodustamist ei ole varem uuritud, mistõttu puudub ka eesti viipekeeles küsimuse tüüpide liigendus. Teiste viipekeelte jaotused ei pruugi eesti omale vastata teooriakäsitluse või viipekeelte omavahelise erinevuse tõttu. Siinses töös jagan küsimused kolme loogilisse peatüüpi: 1. üldküsimus, 2. alternatiivküsimus ja 3. eriküsimus. Üldküsimused ootavad alati jaatavat või eitavat vastust või esitavad fakti, millele ootavad kinnitust. Alternatiivküsimuses on alati antud võimalus valida ühe kahest või enamast võimalikust variandist. Eriküsimused ei piira vastaja võimalike vastuste hulka ja on enamasti esitatud eriküsiviipega. Lisaks vaatlen eriüld- ja erialternatiivküsimusi, milles esinevad eriküsiviiped ja mida käsitlen seetõttu eriküsilausete alaliigina.

Magistritöö tarbeks on analüüsitud 184 küsilauset. Materjalis esineb rohkem küsiviipega kui küsiviipeta küsilauseid. Iga järgnev peatükk käsitleb põhjalikult, kuidas on küsilauseid moodustatud ja miks need kindla küsimustüübi alla kuuluvad. Joonis 10 näitab, et analüüsitud 184 küsilause hulgas on 100 eriküsilauset, 33 üldküsilauset, 27 erialternatiivküsilauset, 20 alternatiivküsilauset ja 5 eriüldküsilauset.

Joonis 10. Töös analüüsitud küsilaused tüüpide järgi

4.1. ÜLDKÜSILAUSED EESTI VIIPEKEELES

Siinse uurimuse põhjal on üldküsimuse põhiline tunnus eesti viipekeeles tõstetud kulmud. Teistes viipekeeltes kuulub üldküsimuse tunnusjoonte hulka teisigi žeste, nagu ettepoole kallutatud pea või keha ning pilgukontakt adressaadiga. (Zeshan 2004: 18) Neid tunnusjooni ei analüüsita siinses töös materjalide videoformaadi tõttu, kuna neid ei ole videos väga hästi näha.

Üldküsilause tüübil puudub küsiviibe. Zeshani (2004: 18) teooria järgi võib aga intonatsiooni abil küsivana esitada näiteks verbiviibet või kasutada kordusviipeid, mispuhul sama viibet tehakse kaks korda. Selline üldküsimus võiks esineda näiteks kujul MAK SMA, MAK SMA ('Kas maksad?'). Kuigi mina ei ole seda Zeshani tähelepanekut magistritöö materjali analüüsides täheldanud, ei tähenda see, et kordusviipeid eesti viipekeeles ei eksisteeri. Kuna leidsin vaid 33 üldküsimust, ei pruugi see arv olla piisav, et Zeshani teooriat kinnitada või ümber lükata. Olenemata sellest, et

vestleja üldküsimusele võib eelneda tema teisigi viipeid, tõstetakse kulmud alles siis, kui küsimist alustatakse.

16. **Küsimus (A):** VÄHE *tk* AGA SINA ARMASTAD PILDISTAMA KÄIMA

Tõlge: Vähe, aga kas sa armastad pildistamas käia?

Vastus: JAH FOTOGRAAFIA HOBI.

Tõlge: Jah, fotograafia on minu hobi.

Näide 16 on tüüpiline üldküsilause, mille algust markeerivad tõstetud kulmud, mis püsivad terve küsilause vältel. Viibe VÄHE oli mõeldud reaktsioonina sellele eelnenud vastusele. Nimelt oli intervjuuerija varem küsinud, kui palju fotograafitööga teenib. Vastus oli olnud, et summa pole piisav ja intervjuueeritav töötab teiselgi töökohal, kus teenib rohkem. Näites esinenud küsimuse alguses imestaski intervjuuerija, et fotograafitööga teenib vähe, mistõttu pidas oluliseks küsida, kas usutletav armastab fotograafiat. Intervjuuerija eeldas seda, kuna kuigi vestluspartner ei teeni fotograafiaga palju, ei ole ta ka sellest loobunud. Küsimuse vastus oli jaatav ning täpsustas, et fotograafia on intervjuueeritava hobi.

17. **Küsimus (R):** SINA *tk* SUUTMA ETTE+KUJUTAMA *ks* TULEVIK *tk* KURT INIMENE+++ OLEMAS VÕIMALUS FOLKLOOR+INIMENE+++

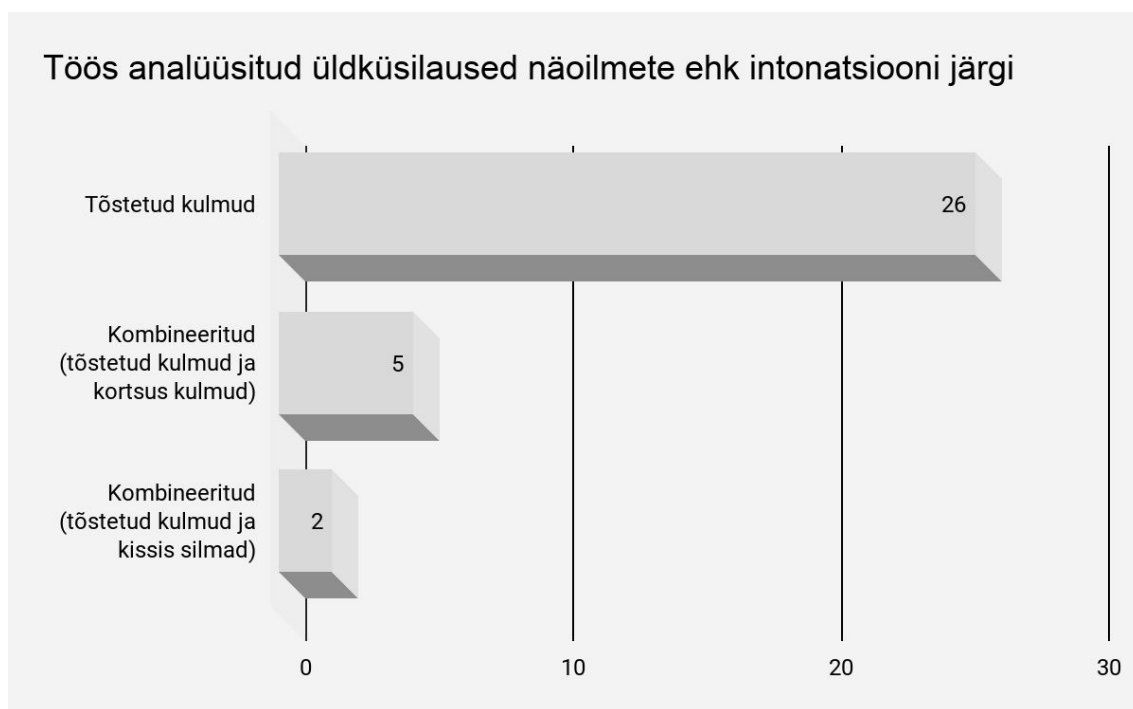
Tõlge: Kas sa suudad ette kujutada, et tulevikus on kurt inimene folklorist?

Vastus: JAA. KINDLASTI MINA ARVAMA. MINU HEA SÕBER AMEERIKA KURT. SIMON CARMEL. KÜLASTAMA EESTI. 2006. AASTAL TARTU ÜLIKOOL ESINEMA. VIIPLEMA AMEERIKA VIIPEKEEL RÄÄKIMA KURTIDE FOLKLOOR. ISE KURT FOLKLORTIST. KURT EESTI TEKKIMA HUVI MIKS MITTE.

Tõlge: Jah, kindlasti. Minu hea sõber Simon Carmel on ameeriklane ja kurt. Ta külastas Eestit 2006. aastal ja rääkis ameerika viipekeelest ning kurtide folkloorist Tartu

Ülikoolis. Ta on ise kurt ja folklorist. Kui eesti kurdil tekib selle teema vastu huvi, miks mitte.

Näite 17 küsilause algas pronoomeniga, mille vältel ei esine eristatavat näoilmet: kulmud olid tõstetud alles alates verbist SUUTMA kuni viipeni KUJUTAMA. TULEVIK on esitatud kissis silmadega, KURT-viiega tõsteti kulmud taas ja see näoilme püsis küsilause lõpuni. Kissis silmad viitavad sageli sellele, et mõlemad pooled teavad, mida silmas peetakse. Selles küsimuses saadakse aru, et esitatud on küsimus, tänu tõstetud kulmudele. Küsimusele, kas eesti kurt võiks folkloristiks saada, anti jaatav vastus ning intervjuueeritav ka täpsustas ja selgitas, miks Eestis oleks kurdil võimalik folkloristiks saada.

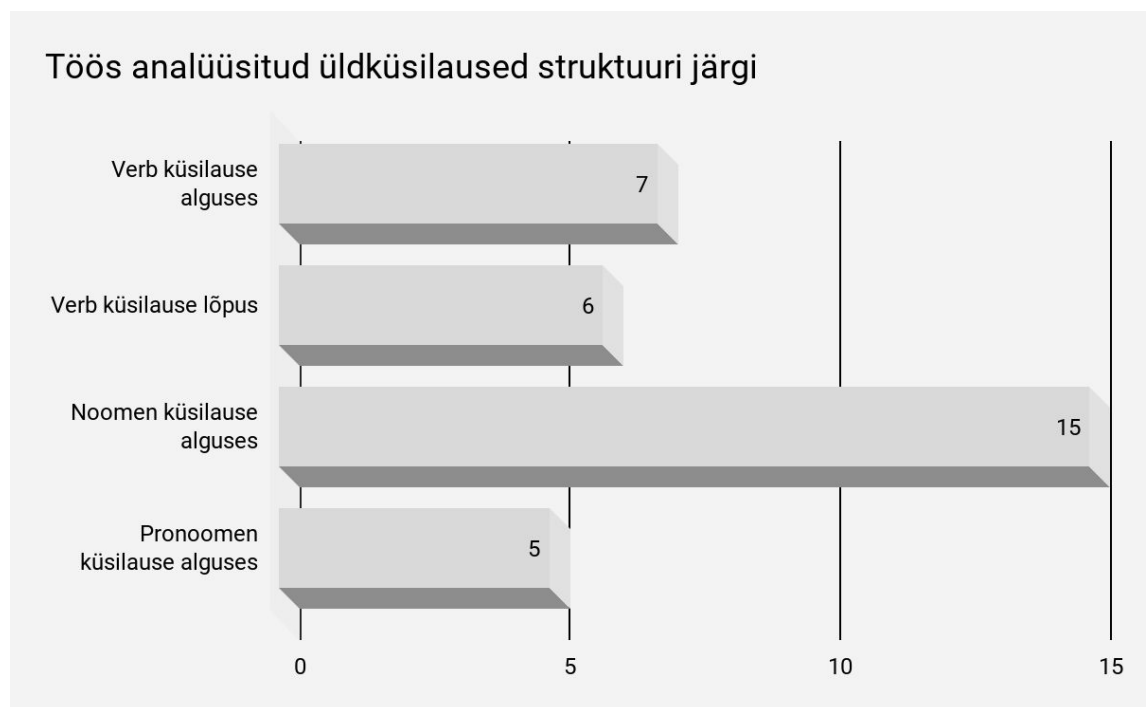

Joonis 11. Töös analüüsitud üldküsilauseid näoilmete ehk intonatsiooni järgi

Üldküsimuste seas oli 26 üldküsilauseid, mis olid esitatud ainult tõstetud kulmudega. Seda küsimust on aga võimalik esitada ka kahe kombineeritud näoilmega: nii tõstetud kui ka kortsus kulmudega, mis esinesid sama lause sees eri aegadel. Sellist küsimuse esitamise intonatsiooni esines viies üldküsimuses. Joonis 11 annab ülevaate

intonatsiooni esinemisest. Seal hulgas on ka kipsis silmad, kuigi nagu varem mainisin, ei ole kipsis silmad mõeldud küsimuse esitamiseks, vaid juhivad tähelepanu varem räägitud teemale.

Jooniselt 12 võib näha, et 7 üldküsilausest alustati verbiga, 6 üldküsilausest lõpetati aga verbiga. Kõiki verbe saatsid ka tõstetud kulmud, mis on märk küsimisest. 20 üldküsilausest ei olnud verbi ei küsilause alguses ega lõpus. 5 üldküsilausest alustati pronoomeni ja 15 noomeniga. Kuna üldküsimust saab esitada intonatsiooni abil, kasutades markeerimiseks tõstetud kulme või kombineeritud intonatsiooni vormi, puudus üldküsilausestes eraldi üldküsiiviibe.

Joonis 12. Töös analüüsitud üldküsilauseid struktuuri järgi

18. **Küsimus:** (G) *kk* AUSTRAALIA LÕUNA *tk* LUMI OLEMAS

Tõlge: Kas lõuna-Austraalias sajab lund?

Vastus: LUMI OLEMAS+++.

Tõlge: Lumi on olemas.

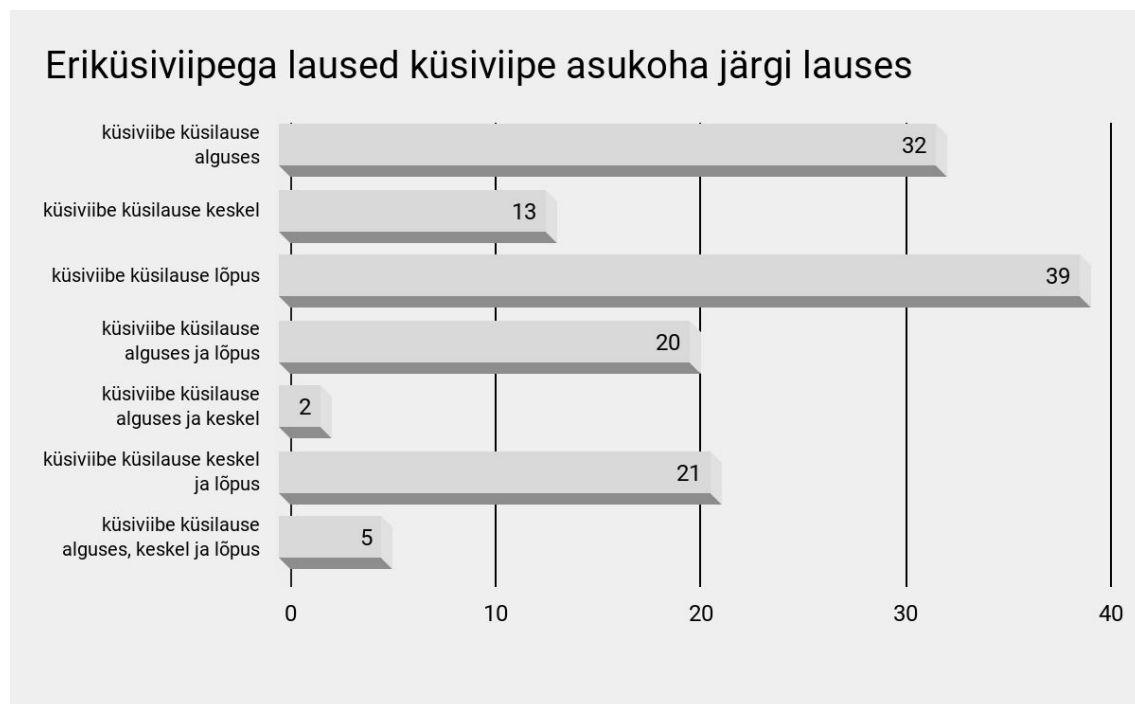
Näidet 18 alustas intervjuerija kortsus kulmudega, mis saatis AUSTRALIA-viibet, ning siis küsis tõstetud kulmudega, kas Lõuna-Austraalias on lund. Usutletav ei vastanud küsimusele jaatava või eitava viipega: kuna üldküsilause lõpus oli viibe OLEMAS, kasutati sama viibet ka vastamiseks.

Üldküsimuste vastuseid analüüsides selgus, et oli ainult 7 küsimust, millele vastati vaid jaatavalt või eitavalt või kasutati nõusolekut väljendavat viibet, näiteks OLEMAS. 26 vastuses lisati täpsustus või detailsem info. Selle üks põhjus võib olla saateformaad, mille eesmärk on intervjueritavat lähemalt tutvustada.

4.2. ERIKÜSILAUSED EESTI VIIPEKEELES

Magistritöö materjalis esines kõige rohkem eriküsimusi, mida moodustati eriküsiiviipega. Seda tüüpi küsimusi esitatakse infolünga täitmiseks, küsimus ei oota jaatavat või eitavat vastust, vaid lähemat ja detailsemat infot.

Eriküsimuste moodustusviisid varieerusid kõige rohkem. Materjalis esinesid eriküsiiviiped MIS, KUIDAS, KUST, KES, MIKS, MILLAL ja MITU. Seejuures oli viipel KUIDAS kaks eri käekuju varianti: B-kujuline ja 5-kujuline viibe. Eriküsimust ei saatnud ainult kortsus kulmud, seda võis esitada ka ka tõstetud kulmudega.

Joonis 13. Eriküsiviipega laused küsiviipe asukoha järgi lauses

Joonis 13 näitab, et küsiviiped võivad paikneda küsilause alguses, keskel ja lõpus. Küsiviiped võivad esineda küsilause ka mitmes eri kohas. Kõige tüüpilisem küsilause oli selline, kus küsiviibe paikneb lõpus. Selliseid küsilauseid oli 39. Kõige harvem oli küsilauseid, kus küsiviibe paiknes nii alguses kui ka keskel.

4.2.1. ÜHE KÜSIVIIPEGA KÜSILAUSE

Siinses alapeatükis on näited, milles esines üks küsiviibe. Küsiviiped on jaotatud esinemiskoha järgi. Küsiviibe paikneb lause algul näidetes 19–21. Näites 22 on küsiviibe lause keskel. Näited 23–29 näitlikustavad selliseid eriküsilauseid, milles küsiviibe esines lause lõpul. Ühe küsiviipega eriküsilause küsiviiped varieerusid.

Enim esines küsiviibe küsilause lõpus (39), samas on võrdlemisi palju ka selliseid näiteid, kus küsiviibe esineb küsilause alguses (32). Materjalist leidub kõige vähem küsilauseid, kus küsiviibe on küsilause keskel (13). Zeshan (2004: 9) ning

Sutton-Spence ja Woll (1999: 69) on teiste viipekeelte näitel samuti nentunud, et käsiviiped võivad esineda nii küsilause alguses, keskel kui ka lõpus. Selle peatüki tulemuste põhjal saan kinnitada, et see kehtib ka eesti viipekeeles.

4.2.1.1. KÜSIVIIBE KÜSILAUSE ALGUSES

Käsiviibe esines eriküsilause alguses 32 korral.

19. Küsimus (A): kk MIS TEGEMA FOTO

Tõlge: Milliseid fotosid teed?

Vastus: POLE MULLE ÕPETANUD. MINA ISE KOOLIS KOLM KVARTAL ÕPILASED SÜNNIPÄEV PILDISTAMA KLASS PILDISTAMA OSA MEELDIMA. JAGAMA EDASI JÄTKAMA.

Tõlge: Mind ei ole õpetanud. Pildistasin koolis kolme veerandi vältel õpilaste sünnipäevade üritustel ja tegin klassipilte. Mõnele meeldis ja jätkasin sellega.

20. Küsimus (G): kk KUIDAS FILMIMINE HUVI TEKKIMA KASVAMA

Tõlge: Kuidas sul tekkis filmimise vastu huvi?

Vastus: AMMU AJAL OLI w-e-b-c-a-m USB ÜHENDAMA. ISA KINKIMA MULLE. MINA+ÕNNELIK. FILMIMA KODUS FILMIMA KOGU AEG.

Tõlge: Kunagi tegelesin *webcam*'iga filmimisega, ühendasin *webcam*'i USB-ga ja proovisin sellega kodus filmida.

21. Küsimus (A): kk KES MÕJUTAMA

Tõlge: Kes on sind mõjutanud [fotograafiaga tegelema]?

Vastus: MINA ISE MEELDIMA. NAGU VABAKUTSELINE. MINA HARRASTUS SUUR. AJALUGU GEOGRAAFIA AJALUGU TEHNIKA ISA SEPP. 100%. MEELDIMA ROHKEM FOTO+++

Tõlge: Mulle endale hakkas see meeldima, tegelen sellega vabakutselisena. Mul on palju harrastusi: ajalugu, geograafia, ajalugu ja tehnika. Isa on läbi ja lõhki sepp. Mulle meeldib fotograafiaga tegeleda.

Näiteid 19–21 alustatati kortsus kulmudega, mis keetsid lause lõpuni. Eriküsilauseid algasid eriküsiiviibega MIS, KUIDAS ja KES. Analüüsitud materjalis ei leidu selliseid lausealgulisi KUST- ja muid eriküsiiviipeid, mis oleksid lauses ainsad küsiiviiped. Eesti viipekeeles emakeelse viiplejana saan aga öelda, et tegelikult selliseid küsiiviipeid siiski esineb ka lause alguses.

4.2.1.2. KÜSIVIIBE KÜSILAUSE KESKEL

Küsiiviipe esinemine lause keskel ei olnud eriti levinud. Selliseid näiteid ilmnes materjalist vaid 13.

22. Küsimus (G): *kk SINU OMA ELU KUS SÜNDIMA ÕPPIMA KOOL LAPSEPÕLV*

Tõlge: Kus sa oled sündinud, õppinud ja kasvanud?

Vastus: MA LAPS ALATI TANTSIMA. ÕPPIMA TARTU HIIE KOOL. SEAL ILUVÕIMLEMINE MEELDIMA TANTSIMA.

Tõlge: Ma lapsena alati tantsisin. Õppisin Tartu Hiie koolis. Seal mulle iluvõimlemises meeldis tantsida.

Näites 22 oli küsiiviibe KUS lause keskel, kortsus kulmude intonatsioon esines aga kogu lause vältel. Lause alguses seati saabuva küsimuse teema, et rääkida tahetakse intervjuueeritava elust. Seejärel uuriti KUS-küsiiviipega, kus intervjuueeritav sündinud, kasvanud ja koolis käinud on. Vastaja esimene lause ei andis pigem lisainfo, et talle meeldib tantsida, mitte konkreetse vastuse eelnenud küsimusele.

4.2.1.3. KÜSIVIIBE KÜSILAUSE LÕPUS

Küsilause lõpus paiknevad küsiviiped olid magistritöö materjalis kõige levinumad. Neid oli kokku 39.

23. **Küsimus (R):** *ks* SINA HILJUTI // FACEBOOK GRUPP SEES EESTI KURTIDE FOLKLOOR *tk* JUBA LOOMA *kk* EESMÄRK MIS

Tõlge: Oled loonud hiljuti Facebooki grupi nimega Eesti kurtide folkloor. Mis on selle eesmärk?

Vastus: /../ NÜÜD KURT ISE. AASTA TAGASI AVAMA FACEBOOKI GRUPP. FACEBOOKI EESMÄRK MIS. KOGUMA HEA VIIPETEKSTID KOGUMA.

Tõlge: Nüüd kurdina otsustasin ise aasta tagasi Facebooki grupi avada, Facebooki grupi eesmärk on koguda häid viipetekste.

Kissis silmad väljendavad sageli seda, et pooled teavad, millest tahetakse rääkida, ja pööratakse tähelepanu eelnevale vastusele või taustale. Näite 23 küsimuse osa algas ja lõppes kissis silmadega. Järgmine lause algas teise intonatsiooni ehk tõstetud kulmudega. See paneb rõhu JUBA-viipele, millega väljendatakse üllatust, et grupp on juba loodud. Osa alates viipest SINA kuni viipeni LOOMA ei ole küsimusena esitatud. Küsilause alguseks võib pidada viibet EESMÄRK, mida väljendati taas kortsus kulmudega.

24. **Küsimus (T):** *kk* OMA suund2 TAUST MIS

Tõlge: Milline on sinu taust?

Vastus: MINA SÜNDIMA KURT SAMA. OMA VEND KURT. OMA MEES KURT. OMA POEG KURT. POJAPOEG KURT. KURT LEVIB. ISE ASTUMA PORKUNI KOOL. LASTEAED. KOOL. KUNI 1991. AASTA LÕPP. ASTUMA TALLINNA KAUGÕPPEERIKESKKOOL EHK ÕHTUKOOL. ÕPPIMA VALMIS. ASTUSUMA TALLINNA PEDAGOOGIA SEMINAR. ÕPPIMA.

Tõlge: Ma sündisin kurdina. Mu vend, mees, poeg ja pojapoeg on kurdid. Kurtus on edasi kandunud. Läksin õppima Porkuni kooli. Seal õppisin lasteaiast kuni põhikoolini. Õppisin kuni 1991. aastani ja lõpetades astusin Tallinna Kaugõppe-Erikeskkooli ehk õhtukooli. Sai lõpetatud, siis astusin õppima Tallinna Pedagoogika Seminari.

25. **Küsimus (T):** *tk* SINU ELU m-o-t-o MIS

Tõlge: Milline on sinu elumoto?

Vastus: MINA ISE NAGU TUNDMA OMA ELU KÕIK ÜKS LAUSE JÄRGI ELAMA EI+OLE AGA SAAMA ARU PRAEGU JUBA NÄITEKS MINA KUI VÄGA TAHAD SUUR SOOV OLEMAS PEAB SAAMA ALATI SAAB. SELLE JÄRGI ON ALATI SAANUD. TAHTMA SAAB IKKA

Tõlge: Mina ei ole ainult ühe lause järgi elu elanud, aga praeguseks olen aru saanud, et kui väga tahad, võibki soov täituda.

26. **Küsimus (R):** *tk* ELU m-o-t-o SINU MIS

Tõlge: Milline on sinu elumoto?

Vastus: KASUTAMA PALJU FOLKLOOR VANASÕNA. TASA RAHULIKULT SÕUDMA SAAMA PAAT+SÕITMA KAUGELE. KIIRESTI SÕUDMA. VÄSIMA KIIRESTI. OLUKORD HULL OLUKORD KATASTROOFILINE AGA LOOTUS ON.

Tõlge: Folklooris on palju vanasõnu. Tasa sõuad, kaugele jõuad. Kui proovid sõuda väga kiiresti, väsid ka kiiresti ära. Ükskõik kui hull olukord ka tuleks, lootus on ikka olemas ('lootus sureb viimasena').

Näidetel 24 ja 25 on T keelejuht, näitel 26 R keelejuht. Kui vaadata näiteid 24 ja 25, saab näha, et üks ja sama keelejuht kasutas MIS-viipe ajal ühes näites (24) kortsus ja teises (25) tõstetud kulme. See on märk, et kindla intonatsiooni kasutuse tingis just konkreetne lause, mitte keelejuhi harjumus MIS-viibet pigem ühe näoilmega saata.

Materjali põhjal ei saa aga teha kindlaid järeldusi, mis kummagi näoilme tingis. Seda saaks analüüsida näiteks juhul, kui ka teiselt keelejuhilt oleks kõrvutada kaks samasisulist lauset ning saaks vaadelda, mis olukorras tema üht või teist intonatsiooni kasutas.

27. **Küsimus (G):** *kk* NÄITLEMINE HUVI ALGAMA KASVAMA_KUIDAS

Tõlge: Kuidas sul tekkis huvi näitlemise vastu?

Vastus: MINA HUVI KASVAMA SELLEPÄRAST EMA ISA KUTSUMA MIND TEATER TUHKATRIINU MÄNGIMA NÄITLEMINE MINA VAATAMA NÄOILMED. MINA VAATAMA ARUSAAMA. /../

Tõlge: Mul kasvas selle vastu huvi seetõttu, et vanemad kutsusid mind teatrisse lavastust nimega „Tuhkatriinu“ vaatama ja jälgisin näitlejate näoilmeid. Sain ilusti aru.

28. **Küsimus (G):** *kk* HUVI KASVAMA LENNUK KESKENDUMA KUST

Tõlge: Kust tekkis huvi lennunduse teema vastu?

Vastus: KOOL ANDMA KARP. TEGEMA MUDELLENNUK. LENNUK LENDAMA. MINA ÕNNELIK. MEELDIMA SEE LENNUK.

Tõlge: Kool andis mudellennuki karbi, pidin ehitama mudellennuki ja panin selle lendama, sealt tekkis huvi.

29. **Küsimus (A):** *SINA ks* KIRIK VILTU PILDISTAMA *kk* KEELATUD MIKS

Tõlge: Sa oled viltust kirikutorni pildistanud. Miks seda ei tohi pildistada?

Vastus: KOMMUNISM AEG.

Tõlge: Kommunismiaja tõttu.

Kui vaadelda koos näiteid 24–27 ning varem olnud näiteid 19 ja 20, selgub, et MIS- ja KUIDAS-eriküsiiviiped võivad üksi esineda nii lause alguses kui ka lõpus.

Näited 27–29 ilmestavad, et minu töö materjalis oli kõigi küsiivibete korral tavaline intonatsioon kortsus kulmud, näiteks viipeid KUIDAS, KUS ja MIKS saates. Nagu varem toodud, oli teistest erinev MIS-viibe, millel esines ligikaudu sama tihti ka tõstetud kulmude näoilme.

Näidetes 27 ja 28 on küsijal kortsus kulmude intonatsioon kogu küsilause aja. Kuigi näites 29 ei kehtnud näoilme intervjuueerija kogu viibeldu vältel, on see põhjendatav lause konstruktsiooni ja sisuga. Varem oli vastaja selgitanud oma pildistamiskogemust, kui ta pidi politsei eest põgenema pärast seda, kui oli keelatud objektist pildi teinud. Intervjuueerija otsustas vastuse järel uurida, miks viltust torni oli keelatud pildistada. Näite küsilause kissis silmadega esitatud algus näitas, et küsija täpsustas teemat, mille kohta küsimuse tahtis esitada. Suulises eesti keeles võiks selline küsimus kõlada kui „See, mida oled pildistanud, miks ei tohtinud seda pildistada?“. Kortsus kulmude intonatsioon märgib küsilause tõelist algust, sellele eelnevad kissis silmad markeerivad tähelepanu osutamist taustale, millest pooled juba teavad.

4.2.2. MITME KÜSIVIIPEGA KÜSILAUSE

Siinses alapeatükis toon sellised näited, kus esineb mitu küsiivibet. Esmalt jaotan need küsiivibete esinemise koha järgi ning seejärel toon esile kolme küsiivipe esinemise, eriüldküsimuse ja erialternatiivküsimuse.

Näidetes 30–33 on sama küsiivibe nii küsilause alguses kui ka lõpus. Näide 34 illustreerib olukorda, kus sama küsiivibe on küsilause alguses ja keskel. Näide 35 näitab küsilause, milles küsiivibe on nii küsilause keskel kui ka lõpus. Näidetes 36–38 on mitu eri küsiivibet. Näide 39 näitlikustab olukorda, kus küsilauses oli rohkem kui kaks küsiivibet.

Kõige levinumad variandid on küsiviiped küsilause keskel ja lõpus (21) ning küsilause alguses ja lõpus (20). Kõige vähem on küsiviipeid küsilause alguses ja keskel. Levinuim intonatsioon kortsus kulmud, mis on ka eriküsimusele tüüpiline.

4.2.2.1. SAMA KÜSIVIIBE KÜSILAUSE ALGUSES JA LÕPUS

Kirjanduses on palju räägitud sellest, et küsiviiped võivad korraga paikneda nii lause alguses kui ka lõpus (vt nt Sutton-Spence, Woll 1999: 69), ning ka sinne uuring annab sellele kinnitust. Küsilauseid, kus üks ja sama küsiviibe esines nii alguses kui ka lõpus, oli 20.

30. Küsimus (T): *kk* MIS KOGEMUS HEA MIS

Tõlge: Milline on hea kogemus?

Vastus: HUVITAV TAVALINE NÄITEKS ISE INIMENE OMA HUVI ALA MEELDIMA RASKE OLLA VIST EI+SAA. EI OLE. LIITSALT HUVITAV ON. RASKE VÕIBOLLA ÜKS PROBLEEM VAJA LAHENDADA RASKE AGA PEAB ÜLE SAAMA SAAMA HAKKAMA.

Tõlge: Tavaliselt huvitav. Näiteks inimesel, kellel on oma kindel huvi, on päris keeruline öelda, et see eriala ei meeldi talle, võib-olla tal tekib raskusi probleemi lahendamisega, aga ta saab sellest üle.

31. Küsimus (R): *tk* MIKS ALGAMA VIIPEKEEL ÕPPIMA KESKENDUMA MIKS

Tõlge: Miks hakkasid eesti viipekeelt õppima?

Vastus: TARTU ÜLIKOOLI ASTUMA ÕPPIMA MIS EESTI KEEL. EESTI FILOLOOGIA. KEELETEADUS. FOLKLORISTIKA. SAMUTI EESTI KIRJANDUS. KÕIK. AJAL. KUULSIN ÕPETAMA ALGAB VIIPEKOMMUNIKATSIOON. SEAL ERIPEDAGOOGIKA. ÕPPEJÕUD KES. REGINA PAABO. ÜLIKOOLI AJAL SAAMA TUTTAVAKS TÕLK LIIVI LIIHOLM ERIPEDAGOOGIKA. SAAMA

TEADA ET ÕPPIMA VIIPEKOMMUNIKATSIOONI. MUL HUVI
KEELETEADUSE HUVI. MIS SEE KEEL. MIS VIIPLEMINE. MIS TÄHENDAMA.
MIS SÜSTEEM. MINA ÕPPIMA EESTI KEELETEADUST. 5 AASTA ÕPPIMA.
HILJEM SUHTLEMA KURTIDEGA. LEIDSIN ABIKAASA. HAKKAMA ISE
UURIMA KURTIDE FOLKLOOR SÜGAVALT KASVAMA.

Tõlge: Astusin Tartu Ülikooli, ei teadnud, mis eriala tahan õppida, kas eesti keelt, keeleteadust, eesti filoloogiat, eesti kirjandust või folkloristikat. Tol hetkel hakati õpetama eesti viipekeelt kui suhtluskeelt ja seal pidi eripedagoogika õppejõud olema Regina Paabo. Ülikooli ajal sain tutvavaks eripedagoogika tõlgi Liiviga, kes on praegu viipekeeletõlk. Sain teada, et ta õpib viipekeelt kui suhtluskeelt. Tänu sellele tekkis huvi keeleteaduse vastu ja kasvas huvi selle vastu, mis on viiplemine ja mis on selle keele süsteem. Õppisin eesti keeleteadust viis aastat. Peale seda hakkasin kurtidega suhtlema, sealt leidsin ka endale abikaasa. Hakkasin ise kurtide folkloori teemat edasi uurima.

32. **Küsimus (G):** *kk* KUS VÕIMALUS ÕPPIMA PRAEGU VIIPEKEELETÕLK
DILPOM SAAMA DIPLOM KUS

(Tõlge: Kus oleks praegu võimalus eesti viipekeeletõlgiks õppida?)

Vastus: ÕPPIMA SAAMA TARTU ÜLIKOOLIS. SENI ON SAANUD. EDASI
KUIDAS LIKVIDEERIMA EI TEA. VAATAMA MIKS PÕHJUS. SOOV INIMESED
VÄHE. ALGUS NÕUE GRUPP 16 INIMENE. GRUPP. 16. GRUPP TÄITMA
EI+SUUDA. ÕPETAMINE KALLIS KULUKAS. KUI ESIMENE ERIALA AVAMA.
MINA ARVAMA HUVI SUUR ARVAMA. TEGELIKULT POLNUD. HÄBI
NATUKE. KÜSIMA MIKS TULEMA ÕPPIMA. PALJUD TAHTMA ÕPPIMA
VIIPEKEELT. TÕLKIMA EI TAHA. TULEMA VALMIS. ESIMENE AASTA
PALJU LOOBUMA.

Tõlge: Seni on olnud võimalik õppida Tartu Ülikoolis. Nüüd on see likvideeritud ja mis edasi, ei tea. Miks see likvideeriti: huvilisi oli vähe ja nõue oli 16 inimest, seda nõuet ei suudetud täita. Õpetamine on kulukas, kui ei suuda gruppi täita. Kui see eriala esimest korda avati, ootas, et sellele on suur tung, aga tegelikult suurt tungi polnud. Tundsin

natuke häbi ja hakkasin uurima, milles asi. Paljud tundsid huvi viipekeele, mitte tõlkimise vastu. Mõned alustasid ja loobusid juba esimesel aastal.

33. **Küsimus (G):** *kk* MITU KORDA VÕISTLUS tk KUU+++ VÕI *kk* MITU KORDA

Tõlge: Mitu korda kuus võistlused toimuvad?

Vastus: ÜKSKORD KUUS 12 KUUD KUNI e-t-a-p-p. MÕNIKORD TALLINNA KLUBI t-a-l-k-u-r ÜRITUS EESTI MEISTER KURT OMA SEE. KURT OMA VÕI KUULJA KOOS.

Tõlge: 12 kuu jooksul toimub igas kuus korra. Mõnikord on ka Tallinna Kurtide Spordiseltsi Talkur üritus või Eesti kurtide meistrivõistlused. Osaleme kurtide korraldatud spordiüritusel või mängime kuuljatega koos.

Näidetes 30, 32 ja 33 esinevad kortsus kulmud, millega väljendatakse küsimuse algust. See on eriküsimuse tüübile tavapärane. Näidetes 30, 31 ja 32 kestab intonatsioon kogu lause jooksul. Näite 31 küsilause erineb teistest omadest. Võimalik, et nii nagu MIS-küsiviipe korral, saab ka MIKS-küsiviipelist lauset esitada nii kortsus kulmude kui ka tõstetud kulmude intonatsiooniga. Analüüsi põhjal ei saa järeldada, mis on näoilmete erinevuse kindlad tagamaad.

4.2.2.2. SAMA KÜSIVIIBE KÜSILAUSE ALGUSES JA KESKEL

Olukordi, kus sama küsiviibe esines küsilause alguses ja keskel, oli minu materjalis vaid kaks. See näitab, et kuigi sama küsiviipe esinemine lause alguses ja keskel on võimalik, on tegi siiski pigem erandiga.

34. **Küsimus (G):** PANEMA *kk* MIS SEES MIS MAGNET PANEMA

Tõlge: Millest implantaat koosneb?

Vastus: MUL KAKS OSA ÜKS SISSE ÕMBLEMINA TEINE MAGNET PANEMA PEA PEALE.

Tõlge: Sisekõrvaimplantaadil on kaks osa, üks osa õmmeldakse sisse ja teine jääb peanaha peale.

Näite 34 kortsus kulmud näoilme algas MIS-küsiviipega ja kestis küsilause lõpuni. Esimesel PANEMA-viipel polnud intonatsiooni. Selles lauses on MIS-küsiviibe nii alguses kui ka keskel.

4.2.2.3. SAMA KÜSIVIIBE KÜSILAUSE KESKEL JA LÕPUS

Küsilauseid, kus küsiviibe esines küsilause keskel ja lõpus, oli 21. See oli kõige levinum küsiviibete positsioon lausetes, kus oli kaks sama küsiviibet.

35. **Küsimus (T):** OSA KEEGI TEINE *tk* KURT ISE TAHTMA *kk* ÕPPIMA KEEMIA MIS SOOVITUS OLEKS MIS

Tõlge: Kui on veel teinegi kurt, kes tahab keemikuks õppida, siis mis soovitus talle oleks?

Vastus: TEGELIKULT PALJU KURT ARVAMA TUNDMA TAHTMA VÄGA AGA TAKISTUS+++ KUI OLEKS TAKISTUS. ISE OMA ARVAMUS SOOVITUS KA SEE e-t KUI ALATI TAVALISELT VÄGA TAHAD SIIS PEAB SAAMA. TÕESTI HUVI ON SEES TAHTMA SÜTITAMA ENERGIA SAAMA ÜLETAMA VALMIS.
(15:25)

Tõlge: On palju kurte, kes väga tahavad. Minu arvamus on see, et kui väga tahad, siis on võimalik oma tahtmist saada. Endas peab olema tugev huvi ja tahe, see annab energiat ja aitab raskusi ületada.

Näite 35 küsimusosa alguses seatakse teema, et hakatakse rääkima olukorrast, kus kurt inimene tahab keemikuks õppida. Küsimuse osa algas kortsus kulmudega ja verbiviipega ÕPPIMA, kortsus kulmude intonatsioon kestis küsilause lõpuni. MIS-küsiviiped asusid küsilause keskel ja lõpus. Rõhutan töös tavaliselt, et tõstetud kulmud on küsimuse esitamise intonatsioon. Siin lauses aga on KURT-viipe ajal tõstetud kulmud: see aitab väljendada erakordsust, et selliseid kurte, kes tahavad keemikuks saada, on tegelikult vähe, aga võib-olla leidub veel mõni, kes seda teha soovib.

4.2.2.4. ERINEVAD KÜSIVIIPED KÜSILAUSES

Paljudes töodes on kirjeldatud, et viipekeeltes on alati võimalus küsida nii, et küsiviibe on lause alguses, lõpus või sama viibe mitmes positsioonis korraga. Magistritöö tarbeks kogutud materjalis leidsin ka selliseid lauseid, kus samas küsilauses oli mitu erinevat eriküsiivibet. Minule teadaolevalt ei ole sellisest küsilause moodustusviisist varem kirjutatud. Erinevate küsiviibetega lauseid oli 17.

36. **Küsimus (G):** *kk* LOOMA MIKS PÕHJUS *tk* MILLAL

Tõlge: Mis põhjusel ja millal selle kirjutasid?

Vastus: ÜKS AASTA ENNE TALVEL UMBES SUUR SPORT JUBA LOOBUMA. TAHTMA h-o-b-i LEIDMA k-a ISE ORGANISEERIMA IGASUGUNE EESTI KURT SPORT ALA NULL EESMÄRK SAAB VANUS ÜKSKÕIK NOOR TÄISKASVANU VANUS ÜKSKÕIK UURIMA TULEB+MEELDE JÕULUMÄGI OLI SPORDILAAGER DISCGOLF MÄNGIMA HÄSTI MÄNGISIN MÕTLEMA EESTI KÕIK KUULJA VÕISTLUS OSALEMA OLEMAS VÕI EI+OLE UURIMA. AVASTASIN OLEMAS. HAKKASIN KÄIMA. MÕTLESIN PROOVIMA KURTIDE KUTSUMA KÕIK HUVITATUD. HUVI KASVAMA. MÕTLESIN OTSUSTASIN LOOMA KURTIDE e-k-d-g SPORDIKLUBI

Tõlge: Enne talve, sellega möödus juba üks aasta sellest, kui loobusin tippspordist. Tahtsin teise spordialaga tegeleda, mida saab ise organiseerida ja millel puudub vanusepiirang. *Discgolf*’iga oli esimene kokkupuude Jõulumäe spordilaagris. Hakkasin uurima, kas sellel spordialal on võistlused kuuljate seas, ja võitlused toimusid. Hakkasin seal käima, sealt kasvas minu huvi selle spordiala vastu ja kutsusin ka teisi kurte sõpru mängima. Lõpuks otsustasin spordiühingu luua, et selle spordialaga tegeleda.

Näite 36 küsilauses on kaks erinevat näoilmet: küsilause algas kortsus kulmudega, aga PÕHJUS-viipe järel näoilme muutus ning MILLAL-eriküsiiviibe on esitatud tõstetud kulmudega. MILLAL-küsiiviipe korral oleks kindlasti võimalik valida, kas esitada seda kortsus või tõstetud kulmudega, just nagu MIS-küsiiviipe puhulgi.

37. **Küsimus (G):** *kk* KUIDAS SINA SAAMA ESIMENE PASTOR KUST

Tõlge: Kuidas sa said esimeseks pastoriks?

Vastus: MINA KAVATSEMA PASTOR EI+OLE. PLAANIMA KURTIDE INNUSTAMA. USK JÄRGI SELGITAMA. TAHTMA OSALEMA KUULJA USK. PEAPASTOR VAATAMA KURTIDE ARV KASVAMA 20. PEAPASTOR ÜTLEMA SINA EHK MINA HAKKAMA TEGELEMA.

Tõlge: Ei ole tahtlikult pastoriks saanud. Tahtsin vaid utsitada, et kurtid oleksid usuteemast teadlikud, ja osaleda kuuljate organiseeritud usutegemistes. Peapastor sai aru, et kurtidest huviliste arv on kasvanud 20ni. Ta arvas, et võiksin ise pastoriks saada.

38. **Küsimus (G):** SINA OMA e-k-d-g *tk* MIS PLAAN EDASI KUIDAS

Tõlge: Kuidas kavatsed selle plaaniga jätkata?

Vastus: ISE OMA LEMMIK FIRMA p-r-o-g-i-d-y k-a m-a-r-t-i-n r-o-t-m-e-i-s-t-e-r KUULUS EESTI MEISTER VÕIDUD ERINEVAD. KÜSISIN TALDRIKU ISELOOM ERINEVAD LENDAMA KUIDAS PROBLEEMID. JUHUSLIK MÕTLEMA KÜSIMA SPONSOR KURT e-k-d-g t-u-r-n-i-i-r SAAMA SOODUS VÕI TASUTA. ARUTAMINE. SAIME. AINULT e-k-d-g SUUR AITÄH.

Tõlge: Minu lemmikfirma on Progidy, sellega mängib kuulus eesti meistermängija Martin Rotmeister, kes on võitnud erinevaid võistlusi. Uurisin temalt, kuidas saaks oma *discgolf*i taldrikuid eri olukordades [kaugmaa, lühimaa või pimedal ajal] liikuma panna. Sain aru, et saaksin uurida oma organisatsiooni kaudu neilt, kas saaks EKDG liikmetele pakkuda *discgolf*i taldrikuid soodsamalt või tasuta. Arutasime ja saime leppele, kõik toimis ainult tänu EKDGle, suur tänu neile.

Näite 37 küsilause algab KUIDAS-eriküsiivibega ja lõpeb KUST-eriküsiivibega. Kogu küsilause on esitatud kortsus kulmudega. Järgmine, 38. näide tõestab, et MIS-viipe korral on võimalik lauset tõstetud kulmudega jätkata, säilitades selle intonatsiooni ka

KUIDAS-viipe ajal. KUIDAS-viibet ei esitata tavaliselt tõstetud, vaid kortsus kulmudega.

Need näited ei anna piisavalt infot, et teha järeldusi, millal ja millisel põhjusel eriküsilausekes kaks erinevat eriküsi viibet võivad esineda: näiteid on liiga vähe, et veenduda, kas selline vormistusviis tuleneb juhusest või mingist kindlast mallist, seda eriti seetõttu, et neid näited esineb vaid ühe keelejuhi intervjuudes.

4.2.2.5. KÜSIVIIPED KÜSILAUSE ALGUSES, KESKEL JA LÕPUS

Rohkem kui kahe küsiviipega küsilauseid oli materjalis harva, viiel korral. Kõik need esinesid KUIDAS-küsiviipega.

39. **Küsimus (G):** OMA_suund2 // EMA KURT VANEMAD AMMU TÕLKIMA

kk_SINU+JUURDE+++ KUIDAS TUNDMA NOOR+INIMENE KOOS+++
TÖÖTAMA TÕLKIMA+++ KUIDAS TUNNE ALANDAMA VÕI KUIDAS

Tõlge: Kunagi su kurdid vanemad kasutasid sind kui noort inimest tõlgina. Kuidas see sind tundma pani, kas tundsid häbi?

Vastus: EI+ALANDAMA MIND EMA ISA KURT. OSA KUULNUD EMA ISA PALJU ALANDAMA. MIND POLE. KOOLIS KLASS EI+TUNNE EI+OLE VASTUPIDI. EMA ISA KURT VAU. HUVITAV. MIND ALANDAMA POLE. HÄIRIMA NÄITEKS EMA ÜTLEMA MULLE SINA KUULJA PEAD SINA KUULJA PEAD. MIKS MINA MINA POLE SÜÜDI MINA KUULJA MIKS MINA KUULJA PEAMA ROHKEM TEGEMA MIKS. SÜÜDI POLE TUNDMA MINA SÜÜDI KUULJA. PEAB AITAMA SÜDAMES VASTU

Tõlge: Ma ei tunne häbi selle pärast, et ema ja isa on kurdid. Olen kuulnud, et mõni laps tunneb sellepärast häbi. Mina aga mitte. Koolis või klassis ei tunne seda, pigem vastupidi. Väljendatakse, et „ema ja isa on kurdid – vau, huvitav!“. Mind ei ole alandatud. Häirib näiteks see, kui ema ütleb mulle, et sina oled kuulja, sa pead tegema seda või toda. Miks? Mina pole süüdi, et ma olen kuulja, miks peaksin seepärast rohkem tegema? Ma ei ole end süüdi tundnud seepärast, et olen kuulja.

Näites 39 anti enne küsimuse esitamist teema: asjaolu, et intervjuueeritav pidi oma kurtidele vanematele tõlgiks olema. Peale teemat küsiti, kuidas ta end seetõttu tundis, kas tundis ka häbi. Selles näites algab küsilause osa kortsus kulmude intonatsiooniga. Küsilause on kolm KUIDAS-küsiviibet, mis näitab, et eriküsiviibe võib küsilauses esineda ka rohkem kui kaks korda. Materjali põhjal võib öelda, et kolme eriküsiviiega küsilause on erand. Analüüsi põhjal ei saa olla kindel, kas seda käsitleda pigem mõttekorduse või kolmkordse küsiviipena.

4.2.2.6. ERIÜLDKÜSIMUS EESTI VIIPEKEELES

Eriüldküsimusi esines viiel korral.

40. **Küsimus (G):** *kk_OLEMA VIIPEKEELE ÕPETAMINE tk_ON SIIN MIS_kaks*

tõlge: Kas siin on võimalusi eesti viipekeelt õpetada?

Vastus: ON PRAEGU VIIPEKEELE ÕPPIMINE. INIMESED TAHTMA ÕPPIMA. PALUN. SAAMA ÕPPIMA SIIN.

Tõlge: Jah, siin käib viipekeele õppimine. Inimesed soovivad seda keelt õppida, tulge siia ja saate seda siin õppida.

Näide 40 näitab, et ka eesti viipekeeles saab kombineerida kaht eri tüüpi küsimust. Näites on MIS-eriküsiviibe küsilause lõpus ja ka lause alguses esinev kortsus kulmude intonatsioon viitab sellele, et tegu on eriküsimisega. Küsilause konstruktsioon osutab aga sellele, et oodatakse pigem jaatavat või eitavat vastust. Küsilausega alustati kortsus kulmudega, alates ÕPETAMISE-viipest aga kulmud tõsteti. Tõstetud kulmude intonatsioon saatis lauset, mis oleks eesti otsetõlkes *On siin olemas või mis?*. Küsilause lõppes kahe ülespoole suunatud peopesaga, mis on samuti küsimuse markeerimise viis.

4.2.2.7. ERIALTERNATIIVKÜSIMUS EESTI VIIPEKEELES

Erialternatiivküsimus oli teine kombineeritud küsimuste vorm, mis materjalist esile kerkis. Erialternatiivküsimusi esines materjalis 27 korral.

41. **Küsimus (A):** SINA ks_FOTO+++ kk_MEELDIMA ROHKEM STIIL PILDISTAMA
MIS tk_LOODUS PORTREE

Tõlge: Sa oled pildistamisega tegelenud. Mis stiilis sulle rohkem pildistada meeldib, kas oled portree- või loodusfotograaf?

Vastus: MINA ROHKEM LOODUS.

Tõlge: Teen rohkem looduspilte.

Näites 41 esineb küsiviibe MIS lause keskel. Nähtub, et küsimust hakatakse vormistama alates MEELDIMA-viipest, kui kortsutatakse kulmud, mis püsivad kuni MIS-viipeni. Viipega LOODUS kulmud tõsteti ja esitati intonatsiooniga, mis pakkus valikut kahe variandi vahel. Vastuses kajastub, et valiti üks kahest küsimuses pakutud variandist. Alternatiivküsimuse tüüp on eraldi vaatluse all järgmises peatükis.

4.3. ALTERNATIIVKÜSIMUS EESTI VIIPEKEELES

Alternatiivküsimuses antakse võimalus valida vastuses üks mitmest variandist. Selles tüübis puuduvad eraldi iseloomulikud küsiviiped. Alternatiivküsimust markeeritakse pigem intonatsiooniga, kas tõstetud või kortsus kulmudega. Eelmises peatükis tõin kombineeritud küsilause vormid, kus leidis erialternatiivküsimusi. Nii-öelda puhaste alternatiivküsimuste arv materjalis on 20. Alternatiivküsimusi esines võrreldes teiste tüüpidega magistritöö materjalis kõige vähem.

42. **Küsimus (G):** tk_KURDID INIMESED TÖÖ LEIDMA VÕI TÖÖTU
ROHKEM_pearaputus

Tõlge: Kas kurdid töötavad või pigem on töötud?

Vastus: POOL NÄITEKS OSA TÖÖ LEIDMA++ OSA TAKISTUS++. OLEMAS RIIK TOETUS RAHA PLUSS PENSION ANDMA ISTUMA+LAISK ROHKEM EI VIITSI OTSIMA TÖÖ. KUI EI LEIDMA TÖÖ AHSOO.

Tõlge: Pool leiab tööd ja teine pool mitte. Kui ei leia endale töökohta, siis riik peab neid ülal ja nad ei pea ise tööle minema, seetõttu on pigem laisad ega viitsi tööd otsida.

43. **Küsimus (G):** *kk* AUSTRAALIA KEEL *tk* INGLISE KEEL SAMA *kk* VÕI AUSTRAALIA KEEL

tõlge: Kas Austraalias kasutatakse sama inglise keelt või on eraldi austraalia keel?

Vastus: INGLISE KEEL PISUT SAMA KIRJALIK SAMA MUIDUGI AGA VIIPEKEEL ERINEV+++

Tõlge: On enam-vähem sama, mis [meile tuttav] inglise keel, kirjalikus vormis ongi sama, aga viipekeelte puhul on erinevusi.

44. **Küsimus (G):** *kk* EMA ISA KURT-KUULJA

tõlge: Kas su ema ja isa on kurdid või kuuljad?

Vastus: KURDID

Tõlge: Kurdid.

Näide 42 on esitatud tõstetud kulmudega, näoilme algab küsilause alguses ja kestab kuni selle lõpuni. Alternatiivküsimuses esineb VÕI-viibet, millega saab eri variante pakkuda. Variantide pakkumiseks ei kasutata aga üksnes VÕI-viibet. Alternatiive saaks esitada ka viiperuumi, kehaliigutuste või näiteks pausi abil. Seda illustreerib näite 44 küsilause, kus variante pakutakse pead vasakule-paremale liigutades. Minu töös on selline liigutus glossitud sidekriipsuna. Selle küsimuse vältel liigub pea iga viibet esitades paremale ja vasakule ning variantide vahel on lühike paus. Kui näite 42 kogu küsilause oli esitatud tõstetud kulmudega, siis 44 korral on terve küsilause puhul kulnud kortsus. Näite 42 küsilauses kaks intonatsiooni kombineerusid.

Kõikides näidetes oli üks ja sama keelejuht, kes ometigi esitas alternatiivküsimusi mõlema, nii tõstetud kui ka kortsus kulmudega. Nendes küsilausetes ei esinenud ka iseloomulikke küsiviipeid, nagu eriküsimuses.

Alternatiivküsimusi aitasid määrata vastused, mis andsid märku, et küsimus oli esitatud just alternatiivküsimusena. Näites 44 anti vastuseks konkreetselt KURDID, mis oli üks küsimuses pakutud variante. Näide 43 küsimuse vastusevariandid olid austraalia või inglise keel ning vastusega valiti neist inglise keel, millele lisati täpsustus, et austraalia viipekeel ja briti viipekeel on erinevad.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk oli analüüsida eesti viipekeeles küsimuste moodustamist. Töö teoreetiline osa käsitles eesti keele ja eri viipekeelte küsimuste loomist. Lähenesin materjalile, pidades silmas, et küsimusel on kolm peamist tüüpi: üldküsimus, eriküsimus ja alternatiivküsimus (viipekeeles pigem *kumb-* või *milline-*küsimus), mis võivad ka kombineeruda. Analüüsi alus oli videointervjuude sarjast „15 minutit“ pärinevad 184 küsilauset, mille glossisin. Osaliselt, ilma intonatsiooni märkimata, võtsin vaatluse alla ka küsilausete vastused.

Materjalis esines 100 eriküsilauset, 5 eriüldküsilauset, 27 erialternatiivküsilause, 33 üldküsilauset ja 20 alternatiivküsilauset. Kombineeritud vormid eriüld- ja erialternatiivküsimus tekkisid, kui eriküsimusele omaseid eriküsiviipeid kasutati ka alternatiiv- ja üldküsimuses. Eesti viipekeeles esinesid materjali põhjal küsiviiped MIS, MIKS, KUIDAS, KUST, MITU, MILLAL ja KES. Minu kui emakeelse eesti viipekeelse jaoks oli üllatav ühe viipe kahe erineva käevormi esinemine: KUIDAS-1 ja KUIDAS-2 (B-kujuline ja 5-kujuline käekuju).

Samas täheldasin, et eesti viipekeeles oli sarnaselt teiste keeltega võimalik küsimusi ka ilma küsiviipeta esitada. Sageli muudeti lause küsivaks verbi saatva intonatsiooni abil (nt tk MAKSMA (tõlge (*Kas*) *maksad?*), moodustades üldküsilause. See ilmestab, kui oluline on viipekeeles jälgida intonatsiooni. Kõiki küsimustüüpe võis peale tõstetud kulmude iseloomustada ka kortsus kulmudega näoilme. Kinnituse ootamist väljendati peanoogutusega või pöörati peopesad üles. Neist viimane märgiks eesti keeles fraasi *eks ole*.

Magistritöö näited väljendasid selgelt, et iga küsimuse tüüp mõjutab ka vastuse sõnastust. Üldküsimuse tüübis oodatakse enamasti kas jaatavat või eitavat vastust. Küll aga oli selles töös üksikuid näiteid, millele vastati üksnes jaatava või eitava viiega: enamasti pakkus vastus ka täpsustuse või selgituse.

Töö üks keskne teema oli ka see, mis positsioonis eriküsimuse küsiviiped lauses esinevad. Selgus, et küsiviiped võivad esineda eri kohtades: alguses, lõpus või keskel, aga ka sama viibe mitmes eri kohas sama küsimuse sees: alguses ja lõpus, alguses ja keskel, keskel ja lõpus ning alguses, keskel ja lõpus. Kõige levinum küsiviipe asukoht oli lõpus (39 korral), millele järgnes alguses paiknev küsiviibe (32). Populaarsuselt kolmas oli küsiviibete paiknemine ühe lause sees nii keskel kui ka lõpus (21). Teised variandid olid esindatud veidi vähem. Samuti leidis materjalis olukordi, kus ühes lauses oli erinevaid küsiviipeid. Materjali analüüsid selgus aga, et alati ei ole võimalik üheselt öelda, millal küsilause algab.

„15 minuti“ videotest oli kokku neli keelejuhti, kes olid videotest intervjuueerijate rollis. Kuigi mul oli ülevaade ka keelejuhtide taustast, ei saanud selle ja küsimuste moodustamise põhjal järeldusi teha. Üldküsimuses ja alternatiivküsimuses oli kõige sagedasem intonatsioon on tõstetud kulmud, eriküsimuse puhul aga kortsus kulmud. Samas ei tähenda see, et tõstetud kulmud või kortsus kulmud ei võiks kõigis küsimustüüpides esineda. Mustreid intonatsiooni kasutamise kohta kindla tüübi sees esile ei kerkinud.

Kuna üldküsimuses ja alternatiivküsimuses ei esine küsiviibe, mis on kergesti tuvastatav, ei olnud videovorm nende küsimustüüpide analüüsimiseks kõige soodsam. Videod olid sageli kokku monteeritud ning mõni videopilt oli kehva kvaliteediga ega võimaldanud täpset intonatsiooni ja selle esitamise aega täheldada.

Tegu oli eesti viipekeele küsimusi käsitleva esimese, sissevaadet pakkuva üliõpilastööga. Seetõttu tekkis analüüsi käigus mitu teemat, mis edasi uurimist vajaksid. Näiteks saab analüüsida, mis alusel eriküsilause kindlad küsiviiped eri positsioonides

esinevad. Kuna eriküsilause hõlmas materjalist suurema enamiku, ei kujunenud üldküsimust ja alternatiivküsimust käsitlevad peatükid väga põhjalikeks. Need küsimustüübid annavad võimaluse analüüsida, mis olukorras esinevad tõstetud ja mis olukorras kortsus kulnud ning kas millestki sõltub, mis ajal kindel intonatsioon esineb. Samuti vajab edasi uurimist, miks kõigile küsimustele vaid jaatuse või eitusega ei vastata.

KIRJANDUS

15 minutit; <https://www.facebook.com/15minutit/>. Vaadatud 25.03.2020.

EKI = eesti viipekeele – eesti keele veebisõnastik; <http://www.eki.ee/dict/viipekeel/>. Vaadatud 01.06.2020.

EKSS = eesti keele seletav sõnaraamat; <http://www.eki.ee/dict/ekss/>. Vaadatud 01.06.2020.

EKK = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus; <https://www.eki.ee/books/ekk09/>. Vaadatud 1.06.2020.

Ethnologue; <https://www.ethnologue.com/>. Vaadatud 01.06.2020.

Hennoste jt = Hennoste, Tiit, Olga Gerassimenko, Riina Kasterpalu, Mare Koit, Andriela Rääbis Krista Strandson 2009. Küsimused eestikeelses infodialoogis I. Küsimuste vorm. Keel ja Kirjandus, LII (5), 341–359.

Hollman, Liivi 2008. Miks MUST on must ja VALGE valge. Eesti viipekeele värvinimedest. Keel ja Kirjandus, 11, 847–862.

Hollman, Liivi 2010. Basic Colour Terms in Estonian Sign Language (Põhivärvinimed eesti viipekeeles). Doktoritöö. Filosoofiateaduskond. Eesti ja üldkeeleteaduse instituut. Tartu Ülikool.

Jõeveer, Triin 2020. Autori tellimusel tehtud joonised.

Keeleseadus 2019, <https://www.riigiteataja.ee/akt/131122015022>. Vaadatud 1.06.2020.

Laanesoo, Kirsi 2018. Polüfunktsionaalsed küsilauseid eesti argivestluses. Doktoritöö. Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond, eesti ja üldkeeleteaduse instituut. Tartu Ülikool.

Laiapea jt = Laiapea, Vahur, Merilin Miljan, Regina Toom, Urmas Sutrop 2002. Eesti viipekeelee seisundikirjeldus. Eesti Keele Instituut.

Lepik jt = Lepik, Krista, Halliki Harro-Loit, Katrin Kello, Merle Linno, Marju Selg, Judit Strömpl 2014. Intervjuu. – Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas; <http://samm.ut.ee/intervjuu>. Vaadatud 31.05.2020.

Loit, Raili 2013. Viipekeelne kurt laps koolis. Tallinn: SA Innove.

Metslang, Helle 1981. Küsilause eesti keeles. – Tallinn: Valgus.

Metslang, Helle 2017. Kommunikatiivsed lausetüübid. – Eesti keele süntaks. Toim. Mati Ereht. Helle Metslang. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 515–528.

Paabo, Regina 2012. Eesti viipekeel ja selle loome – Oma Keel 2 (25), 37–46.

Paabo jt = Paabo, Regina, Monika Födisch, Liivi Hollman 2009. Rules for Estonian Sign Language transcription. *Trames : Journal of the Humanities and Social Sciences*, 13 (4), 401–424.

Perniss jt = Perniss, Pamela M., Roland Pfau, Markus Steinbach 2007. Can't you see the difference? Sources of variation in sign language structure. – Visible Variation. Comparative Studies on Sign Language Structure. Eds. Pamela M. Perniss, Roland Pfau, Markus Steinbach. Berlin: Walter de Gruyter, 1–34.

Rumm, Andra 2019. Avatud küsimused ja nende vastused eesti suulises argivestluses. Doktoritöö. Tartu Ülikool, Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond, eesti ja üldkeeleteaduse instituut.

Trükmann jt = Trükmann, Monika, Regina Toom, Liivi Hollman 2006. Eesti viipekeelee transkriptsioonist – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 2, 285–302.

Sutton-Spence, Rachel, Bencie Woll 1999. The Linguistics of British Sign Language. Cambridge: Cambridge University Press.

Zeshan, Ulrike 2004. Interrogative Constructions in Signed Languages: Crosslinguistic Perspectives. *Language*, Vol. 80, No. 1. Linguistic Society of America. 7–39.
<https://www.jstor.org/stable/4489610>. Vaadatud 01.06.2020.

SUMMARY

Question and Interrogative Sentence in Estonian Sign Language

The aim of this master's thesis was to analyze the formation of Estonian Sign Language questions. The theoretical part of the work dealt with the creation of interrogative sentences in Estonian spoken language and different sign languages. I approached the material, bearing in mind that there are three main types of questions: polar question (or *yes-no* question), specific question (or content question / *wh*-question), and alternative question (or *which*-question), which can also be combined. The analysis was based on 184 questions from the "15 minutes" series of video interviews, which I glossed. Partly, without noting the intonation, I also investigated the answers of the questions.

There were 100 special question sentences, 33 polar question sentences and 20 alternative question sentences in the material. The material also included 5 special-polar-question sentences and 27 special-alternative question sentences. These combined forms were formed when the signs that are used to form specific questions were used in alternative and polar-questions. Based on the material, the Estonian Sign Language had the interrogative signs WHAT, WHY, HOW, WHERE, HOW MUCH, WHEN and WHO. The HOW-sign had two hand shapes: B-shaped and 5-shaped.

On the other hand, I noticed that in Estonian sign language, similarly to other languages, it is possible to ask questions without using an interrogative sign. The sentence was often turned interrogative by the intonation of the verb (eg tk_MAKSMA (translation *Do you pay?* with raised brows), forming a polar-question, which illustrates the importance of observing intonation in sign language. Palms turned upwards were also a sign of creating a question, carrying the meaning of *eks ole?* (translation *right?*).

The examples of the master's thesis clearly stated that each type of question also influences the formation of the answer. In the polar-question type, an affirmative or negative answer is usually expected. However, there were only a few examples in these

kind of answers: in most cases, the interviewee also provided an explanation or specification.

One of the central topics of the thesis was also the position in which the interrogative signs of a special question appear in the sentence. It turned out that interrogative signs could occur in different places: at the beginning, at the end or in the middle, but also in several different places within the same question: at the beginning and at the end, in the middle and at the end, as well as in the beginning, at the middle and end. The most common location for interrogative signs was at the end (39 times), followed by an interrogative sign at the beginning (32). The third most popular was the placement of interrogative signs within a sentence both in the middle and at the end (24). Other options were slightly less represented.

The 15-minute videos included a total of four interviewers. Although I also had an overview of their backgrounds, no conclusions could be drawn from this in connection to the formation of the questions. There were no major language variations in the questions, and each language leader also used both, raised or furrowed brow intonations in the questions, with no patterns of a certain intonation being used in a certain situation within a particular question type.

As there are no interrogative signs in polar and alternative questions, the video format was not the most favorable for analyzing these question types. The videos were often edited, and some of the videos were of poor quality and did not allow to determine the accurate intonation and timing.

This was the first thesis on Estonian Sign Language questions, offering some insight but also raising a number of issues that need further investigation. For example, it would be necessary to analyze the basis on which different interrogative signs occur in different positions. As the specific question covered the vast majority of the material, the chapters on polar and alternative questions were not very comprehensive. These types

of questions provide an opportunity to analyze the situation in which raised or furrowed brows are used and what is the reason of the timing when a certain intonation occurs.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Jari Pärgma,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Küsimuse ja küsilause moodustamine eesti viipekeeles,

mille juhendajad on Renate Pajusalu ja Liivi Liiholm,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Jari Pärgma

03.06.2020